КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

Ч. 4.

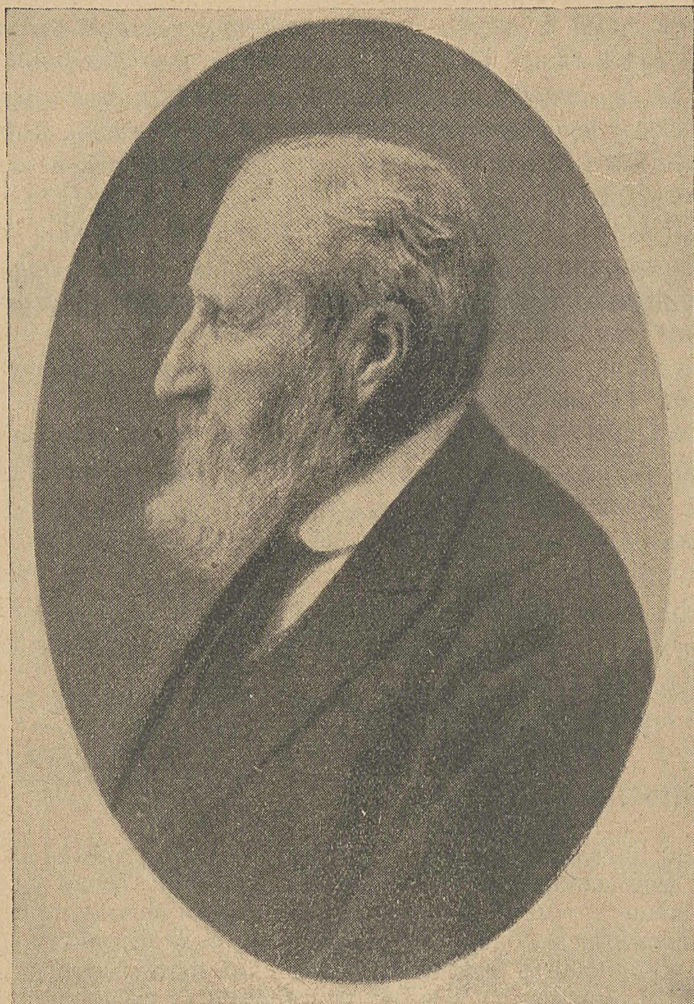
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

КВІТЕНЬ 1932.

CO-OPERATIVE REPUBLIK

UKRAINIAN MONTHLY REVIEW — LWIW POLAND

РІЧНИК V.

** 29. VI. 1847.* *ШАРЛЬ ЖІД.* *† 13. III. 1932.*

Відійшов від нас той, що протягом десятків років промовляв до наших сердець і умів. Померла людина, відома і люблена навіть більше поза межами Франції, як у Франції самій... людина, яка більше, як хто другий з сучасників заслуговувала на це імя.

Ніщо не було йому чуже, що було справді людське. І тому він був такий близький кооператорам всього світу; далекий, ба, ворожий всьому, що тхнуло визиском, фальшом, філістерством, шовінізмом та імперіялізмом. Він мобілізував душі для святої акції в імя кличів, прямо протилежних тому всьому, що перечислено. Його мрією було вільне людство, солідарне в добрі й правді, а найбільшим ворогом, проти якого він воював з цілим фанатизмом, був зиск.

Блеском свого слова та силою своєї арґументації зеднував для своєї думки сотки тисяч умів, які, піддавшися його фасцинуючій силі, повірили в те, що спершу було висміяне, повірили в можливість господарського устрою побудованого не на зиску. Місце зиску, цебто доходу з чужої праці, в їх ідеольоґії займають інші катеґорії, в першій мірі засада справедливої ціни.

Де було насильство, там має бути етика; де ненависть — там любов; де спекуляція — там солідарність; де зло — там добро.

Ще на передодні смерти, з приводу роззброєневої конференциї, підняв в останнє віщий голос, темпераментний, як завжди:

„Треба творити міжнародню духову спільноту. Не можна гаяти ні одної мінути!" (Кооп. Респ., березень 1932).

Цю спільноту він розумів так, як міг розуміти справжній кооператор: як добровільну спільноту вільних і рівноправних народів та орґанізацій. Відси його палке співчуття всім покривдженим. Відси його зацікавлення долею нашого народу, яке засвідчив ще на передодні смерти.

Померла людина, яких мало в історії.

І тому наші серця сповнилися смутком, коли надійшла вістка про смерть нашого Учителя.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

ЗА „НОЖИЦЯМИ" — ГОЛОД.

Досі ми писали про крізу і ножиці. Ми досліджували їх причини та ставили твердження що до неминучих наслідків. Тепер уже не приходиться більше про це писати. На те, щоби мати нагоду повеличатися, що ми правильно передбачували хід подій — годі витрачати місце і папір. Перед нами уже в повній грозі ці самі передбачувані наслідки. В місті вони називаються: безробіття, страйки (з розпуки), самовбийства. На селі є своя термінольоґія: голод. Вона не така модерна і навіть в дечому баламутна, бо не вказує на дійсних виновників лихоліття (голод буває і в наслідок недороду...). Але це не зміняє страшного факту.

Очевидно, не піддаємося ілюзіям, щоби вдалося перебороти такий голод гуманітарною акцією, орґанізуванням помочі голодуючим дорогою збірок та жертв. Та це нас не звільняє від обовязку таку поміч орґанізувати! Ми гордимося тим, що заступаємо кличі діяльної любови та солідарности.

Нехай не буде кооператора ані кооперативної установи, яка-б остала глухою на крики розпуки примираючих голодом братів.

А на розрахунок з глибшими причинами цього голоду буде пора і потім.

Кооперація не сміє бути глухою в цей момент! Навпаки — мусить бути в перших рядах!

Орґанізуймо доставу зерна, бараболь, готівки в загрожені, головно гірські, райони. Від Союза до Союза, від кооперативи до кооперативи — один клич!

НЕПОКІРНА НАФТА І НАФТОВИЙ ЗАКОН.

Від кількох літ триває в нафтовім промислі на зовні трудна до зрозуміння колотнеча. З одної сторони стоять перші продуценти („ріпники“), з другої картель великих рафінерій, з участю Польміну, з третьої т. зв. малі рафінерії — кожна ґрупа з іншими інтересами. На відносини в нафтовім промислі звертається тепер увага загалу в звязку з тим, що уряд вніс до парляменту і перевів законопроєкт, що дає владі широкі повновласти що до реорґанізації цього промислу натиском з гори.

Про що йде річ?

Уряд зацікавлений, з валютарних причин, в піддержці експорту нафтових продуктів. Для того, на його думку, потрібно, щоби продуценти не робили один одному конкуренції згл. щоби давали на експорт можливо низькі оферти та взагалі держали один фронт. Хоч ці арґументи й не зовсім переконуючі, то уряд стоїть від кількох літ вперто при своїй лінії: як не вдасться добровільно, то примусовою дорогою довести до одноцілого картелю всіх нафтових підприємств.

Ця основна лінія уряду стрічається одначе з глухим опором великих фірм, які, як відомо, є переважно в руках заграничного капіталу (83 проц. всього нафтового промислу є в тих руках). Ясна річ, що не все те, що бажане польському урядові, мусить покриватися з інтересами заграничних фірм. Що-ж до так званих малих рафінерій, то їх опір проти входу до нафтового синдикату має спеціяльну причину. Вони не бажають брати участи в експорті, маючи на свою невелику продукцію збут в краю, по дуже високих, синдикатом установлених цінах, тоді, як експорт відбувається по цінах без порівнання нижчих (демпінґ).

В такій поплутаній сітуації приходить уряд зі своїм законом, яким передбачується: а) урядове означування цін, які має платити рафінерія копальні, б) обложення не-експортуючих рафінерій оплатами на користь вертничого фонду; в) урядова централізація торговлі ропою і нафтовими продуктами, як внутрі краю, так і на зовні; г) урядове континґентування продукції (призначування кілько котре підприємство має виробити).

Таким чином перед нами новий прояв етатизму, крок по дорозі до удержавнення одного з головних добуваючих промислів. Не диво, що велико-промислові круги на загал поставилися критично до нього.

Очевидно, з тої реформи зовсім не виходить, що нафта в краю подешевіє.

МОБІЛІЗУЮТЬ СИЛИ.

Досі польський капіталістичний світ був розбитий між два головні осередки: „Левятан“ і Нач. Організацію Промислу і Рільництва Зах. Польщі. Теперішня кріза і збільшений відпір проти картелів в цілім суспільстві привели капіталістичні круги до думки про потребу концентрації сил. На днях наступило злиття обох організацій. Назва нового осередку буде: Центральний Союз Польського Промислу. Установчий зїзд відбудеться в квітні.

Значить, перед нами скріплений фронт великої індустрії та купецтва. Він уже навіть зазначив свою силу через скріплення картельного руху в промислі. Також убійчі для світа праці заміри проектованого законопроєкту про соціяльні обезпечення називають концесією промисловим кругам.

НАША ПОТАСІВКА НА ЧЕРЗІ!

Часописи приносять вістку, що „Товариство Експльоатації Потасових Солей“ (ТЕСП), якого власником у 96 проц. є Банк Краєвого Господарства, увійшло в картельне порозуміння з німецько-французьким потасовим обєднанням. Умова нормує (обмежує) експорт потасівки з Польщі, зате унеможливлює довіз потасової соли до Польщі з Німеччини або Франції (на тій підставі застережено німецький ринок для Калі-Синдикату, а французький для французького потасового обєднання). В разі недостачі власної продукції право імпорту заграничного продукту має один тільки ТЕСП.

Значить — новий монополь, монополь імпорту заграничних потасових погноїв, що видає хліборобство на ласку і неласку ТЕСП-у!

НАДДУНАЙСЬКИЙ БЛЬОК І ПОЛЬЩА.

Сензацією останнього часу є французька пропозиція утворення під протекторатом Франції митно-господарського порозуміння наддунайських держав: Чехословаччини, Австрії, Угорщини, Румунії, Югославії — двох промислових і трьох рільничих держав. Названі держави малиб заперестати митну війну між собою. Ідея митних союзів взагалі наскрізь здорова, коли говорити серіозно про якусь боротьбу з нинішньою анархією митних і демпінґових воєн. Колиж взяти на увагу, що думка ця виходить від самої Франції, отже й Франція, як така, буде економічно співпрацювати з наміченим митним порозумінням, то справа набирає прямо переломового значіння. Характерне при тім всім, що поза бльоком малиб залишитися Німеччина і... Польща.

Анґлія та Італія, як пишуть, сприяють ідеї бльоку. В голосах польської преси відчувається гіркий жаль до своєї дотеперішньої протекторки за намірену ізоляцію Польщі в так важній економічно-політичній акції.

Не менше голосним відгомоном відбився в польській пресі факт уділення Францією значної позички Чехословаччині і то в супроводі найвищих похвал для цієї держави.

„Дискусія над позичкою для ЧСР в комісії і пленумі французького парляменту носила виразний характер маніфестації на честь держави, народу і уряду ЧСР“.

„Промова Тардіє була повна ентузіязму для краю, котрий, як він висловився, є осею середущо-східньої Европи та речником ідеї демократії і мира“. (Курєр Льв.).

Значить, зрозуміли, що побренькування палашом не кожному імпонує...

ЗА ШТІНЕСОМ І РОТШІЛЬДОМ — КРОЙҐЕР.

Не так ще давно, а було це тому 6—8 літ, не було в Европі популярнішої фінансової фіґури над Гуґо Штінеса. Його казочні успіхи перевертали людям „меблі в головах“. Коли батько хотів вказати дитині примір життєвої карієри — називав імя Штінеса.

Але пройшло пару літ і миляна банька трісла; Штінес, як казали, „переспекулювався“ і пішов в забуття...

Мрією всіх, хто гонить за купецьким зиском, є фортуна Ротшільдів. Але прийшов крах віденського „Кредітанштальт-у“ і виявилося, що й ця квітка виросла на отруйнім багні спекуляції. Померкла слава віденських Ротшільдів.

Не хочемо в круг наших розважань втягати теж американського автомобілевого короля, Форда, або миляних князів Шіхтів, бо тут анальоґія не зовсім видержана. Але примір шведського сірникового короля без ніяких сумнівів належить до тої самої катеґорії, що траґедія Штінеса. Кройґер заблис, як світляна ракета, раптовно і осліплююче, і так-же само погас.

А наука з того добрим людям: ще ніколи спекуляція не створила тривалих суспільних цінностей. Все, що будується на конюнктурі, від конюнктури й гине. Будуймо отже так, щоби воно не спекулювало на чиюсь необачність; будуймо отже тільки громадськими методами, спільними силами і не для індивідуальних цілей. Не ставмо нашим дітям в життєвий примір індивідуального роблення фортуни за всяку ціну і всякими методами. Вчім їх будувати суспільні підприємства. Тільки такі будівлі будуть тривкі.

НАШЕ КООПЕРАТИВНЕ МОЛОЧАРСТВО В ОГНЯХ ГОСП. КРІЗИ.

Перед нами звідомлення Маслосоюзу за 1931 р. З деякою тривогою беремо його в руки, очікуючи може недобрих вістей з цього важного відтинку нашого кооперативного фронту. Це-ж не жарт — удержати цей фронт при такій небувалій знижці цін та при такім обмеженні ринків збуту!

З полекшою на серці відчитуємо основні позиції звідомлення. Отже достава масла до централі. В р. 1930 — 2,169.178 кґ. в р. 1931 — 2,420.012 кґ. Значить, помимо всього все таки зріст продукції (на 11.9 проц.), помимо того, що членів (кооператив) прибуло тільки на 2.04 проц. Зріс також наш заграничний збут масла, мимо того, що загально експорт з Польщі в цім році зменшився. Вправді зріст цей невеликий (3,55 проц.), але сам факт про себе богатомовний. Здобуто теж новий ринок — у Франції.

Очевидна, велика знижка в цінах масла вплинула на те, що загальна сума обороту Маслосоюза в звітовому році зменшилася (на 9.42 проц.). З цього факту прийдеться однак зробити висновок про негайне зменшення на будуче адміністративних видатків в цілій молочарській кооперації.

Поміщена на 16 стор. звідомлення таблиця дає перегляд технічних (на жаль, лише технічних!) вислідів праці всіх союзних кооперативів. Їх поділено на дві ґрупи: районові молочарні і т. зв. мішані (молочарні при споживчих кооперативах). Ця таблиця показує, що в усіх союзних кооперативах разом перероблено 63,3 міл. літрів молока, з чого на районівки припадало 46,5 міл. літрів. На 1 кґ. масла витрачено:

в районівках	23,69 літрів мол. і	84,53 товщ. одиниць
в мішаних	23,86 „	86,09 „

За товщеву одиницю платили членам:

в районівках пересічно	3.61 грошів
в мішаних „	3.41 „

Як досі, бачимо перевагу районівок над мішаними молочарнями. Але що іншого говорить передостанній стовпець, де подані „кошти виробу 1 кґ. масла“. Вони виносили:

в районівках	56 грошів
в мішаних	51 „

Коли це малоб бути постійним явищем, то требаби ближче розслідити причину цього дивного явища. При тім требаби очевидно до „коштів виробу“ в тіснім розумінні, себто т. зв. технічних, дочислити ще кошти загально-адміністраційні і торговельні, бо щойно тоді бувби повний образ калькуляції в обох типах.

Як-не-як, звідомлення МС утверджує в думці, що боротьбу за удержання, а навіть дальшу розбудову нашого кооп. молочарства ми можемо вести з надією на повний успіх, якщо напружимо всі наші сили. При зменшенні можливостей експорту треба тим більше уваги звернути на опанування внутрішнього ринку. В цім напрямі треба тільки привитати факт відкриття у Львові двох нових слепів МС.

„ВОЛИНСЬКИЙ РЕВІЗІЙНИЙ СОЮЗ“.

„Українська Нива“ в ч. 10—11 приносить вістку про заснування такої кооперативної установи в Луцьку та про те, що вона вже одержала право ревізії. Хоч невідомо, які то українські кооперативи заснували цей „союз“, то відомо, хто станув на його чолі. Отже головою його є якийсь Поляк, якого прізвища досі чомусь не оголошено, містоголовою відомий політик з українського роду, член польського Безпартійного Бльоку співпраці з урядом, посол П. Певний, директором бюра є теж Поляк і посол з ББ Т. Вержбіцкі. Все це імена, які досі нічим себе не зазначили в кооперативній роботі. Нова установа приняла на працю як ревізорів пп. Гарасименка і Мачушенка, людей, які не мали щастя у веденні кремянецького Повітового Союзу і очевидно воліли перенестися на „певніші“ посади.

Новий „союз“, як бачимо, буде побудований на засаді національно-мішаного членства, бажаючи обєднати в собі Поляків і Українців. Зі складу його президії видно, що провід згори забезпечено за Поляками. В „Укр. Ниві“ пишеться далі, що „належачи до Волинського Ревіз. Союзу, українська кооперація має можливість користати з державних кредитів“. Значить, новозаснований „союз“ задумує приманити до себе українські кооперативи виглядами на матеріяльні вигоди. Обіцює теж, що вкладка „буде менша“ (очевидно, менша як в РСУК, який мусить стояти тільки власними силами, не маючи ніяких субвенцій).

Не треба витрачати богато слів на те, щоби виказати, наскільки ця нова „кооперативна установа“ вже з самого початку грішить проти устійнених кооперативних метод праці. Практика всіх країн з національно-мішаним населенням (виключаючи тільки СССР з його централізацією і фактичним удержавненням кооперації) йде по лінії творення окремих національних кооперативних союзів. Друге: ніде ще в світі здоровий кооп. рух не приваблював до себе членів обіцянками матеріяльних користей з некооперативного джерела. Кооперація все будувалася лише на самопомочі. Все, що було колинебудь побудоване на інших основах, валилося. Про несеріозний підхід до справи свідчить теж обіцянка заснування для обслуги споживчих кооператив ні менше ні більше як **100** гуртівень (в кожній ґміні одна). Хто знає, скільки треба покласти у нас труду на те, щоби добре обставити і удержати одну гуртівню, той не може уважати цеї обіцянки Вол. Ревіз. Союзу поважним трактуванням справи, а радше мусить дивитися на неї, як на полювання за популярністю за всяку ціну.

Справжня українська кооперація, річ очевидна, не має з такими установами, як „Вол. Ревіз. Союз“ нічого спільного.

ВИПИСКИ.

„Капітали державних банків походять виключно з кишень податників (бюджетові надвишки) або ощадників (льокати ПКО). За залеглі податки держава стягає 2 проц. місячно. Ті гроші вона льокує в своїх банках по 6 проц. річно, а ті знова позичають їх податникам на 12 проц. річно“.

„Їх діяльність? Заморожування капіталів в дефіцитових спілках або в „будівельній акції“. Палати, будовані в чистому полі, як у Бересті, палати, що стоять пустками“.

„Їх зиски? Зиски не найгірші, їх механізм ми вияснили в горі... Вони не платять податків. Приватні банки стогнуть під тягарем тягарів і стемплів, а один державний банк видає річно на удержання, прошу виразно читати, на удержання автомобілів 165.000 золотих. Це є той справедливий розділ зисків, що нам обіцюють гипер-етатисти“.

Зі статті Ал. Бохенського (За Курєром Льв.).

— — — — — — — — — — — — — —

„З моїх власних, в дечім загальних, обчислень, виходить, що загальна сума, яку внутрішній ринок доплачує до демпінґового експорту, виносить, числячи з грубшого, коло пів міліярда золотих, себто 20 проц. вартости експорту з 1930 р.“.

„...ствержую, що наслідки демпінґу польський внутрішній ринок відчуває так само сильно, як податкове обтяження. Тверджу, і в тім твердженні я не є самотній, що ріжниця між краєвою ціною а експортовою становить sui generis споживчий податок...“

„...демпінґ, примінюваний довший час і без конкретних виглядів на поправу експортових цін, це господарська нісенітниця“.

Зі статті К. Соколовського (Ґосподарка Нар. ч. 5).

— — — — — — — — — — — — — —

„Коли держава здецидовано стоїть на ґрунті підпирання і приспішування картелізації, коли забезпечує деяким картелям охорону їх-

нього монополю, то тим самим не може грозити розбиттям монополю, а рівночасно бере на себе співвідповідальність за політику картелю".

(Зі статті Й. П. (Ґоспод. Народова ч. 5.).

— — — — — — — — — — — — — —

„Державні маєтки в Прусах давали дохід, були фактором рільничого поступу .Ті самі маєтки, перейшовши в руки нашої адміністрації, стали многократно дефіцитовими і в господ. житті відограють неґативну ролю". Вл. Студніцкі (В справе коньца капіталізму).

— — — — — — — — — — — — — —

„Задовжені суспільства, з пасивним платничим білянсом, маліючими грошевими засобами і щораз слабшою набувчою силою внутрішнього ринку мусять звернути всі свої зусилля на те, щоби кошти своєї продукції примінити до загальної світової знижки цін" (мова про необхідність знижки цін — на диво однак тільки державних монополів та комунальних підприємств). Ст. Ґрабскі (Курєр Льв.).

Де і коли та хто з наших людей це написав?

(Нашим кооператорам загадка до розвязання).

„Міліони гроша заплатили люди за науку, заки пізнали, що кредит в детальній торгівлі річ неморальна, неекономічна. Неморальна тому, бо наражує крамаря (кооперативу) з правила на значне ризико і принеболює його піднести ціну товарів відповідно до того ризика, ніби премії за можливі страти. Купуючого знов деморалізує кредит в детальній торгівлі для того, що вчить його жити понад свої економічні сили і засоби, легковажити свої зобовязання і чужу власність.

Далі відпадає трудність з притягненням і вдержанням членів при крамниці. Члени і нечлени мають звичай набирати в крамниці іншої системи на борг і відтак зривають всі зносини з вірителем. Частина людей з такого систематичного переношення з крамниці до крамниці зробила собі певне джерело „доходів". Певний процент людей просто забуває про свої довги в склепах і заплатив-би, колиб його упімнули. Але за менші квоти порядний крамар не любить впоминатись і так люде привикають забувати дрібні „паршиві" довжки. Найбільша часть людей бере на довг для того, бо це вигідно, підлещує амбіції і навіть увійшло в моду. Приватні крамарі впрочім самі улекшують таке боргування, бо це найлекший спосіб до притягання „купців" без готівки. Очевидно знають ті крамарі добре, що певний і то значний процент таких кредитованих товарів просто пропадає. Але на цеж і ціна товарів містить в собі премію на покриття ризика.

Оттим-то можна сказати, що виключення боргу в спілкових крамницях не тільки тактичне і економічне, воно оправдане також з етичного боку. Інституція, що продає за готівку і купує за готівку, вже тим самим виховує членів морально. Натомісць крамниці, що роздають товари на кредит не мають на своє оправдання ні одного арґументу. Знаю кількадесять крамниць в Галичині, що не тільки не сповняють своєї задачі, але просто стають огнищем деморалізації для лю-

дей. Довгі роки безумовного боргування довели до того, що у відносинах з крамницею село затратило зовсім почуття того, що „м о є а щ о т в о є“. Коли впоминається хто за довг в крамниці, почує стереотипову відповідь: „Або я перший брав в крамниці на борг? Другі также брали. Як всі будуть нести, то і я принесу. Я з села не втікаю“. Це характеристична льоґіка нашого мужика, здеморалізованого людьми доброї волі, але слабого розуму. Мало хто відпирається довгу. Однак всі, як село довге і широке, бачать в крамниці лиш керницю, з якої можна черпати без праці і заходу. Крамниця, ще до того спілкова, то в очах нашого мужика ніби той вигін, толока, на якій кожному вільно попасти свою череду. Це комунізм, якого так бояться у нас люде в теорії, а який защіплюють легкодушно і несумлінно.

Порівнюючи анґлійську систему спілкових крамниць з нашими способами ведення таких підприємств, хочемо звернути увагу, яке необчислиме значіння має основна, ясна провідна думка, ідея в орґанізації. Виключно завдяки ясним і глибоко продуманим провідним ідеям виросла кооперація з дрібніших початків, як наша — пересічна сільська крамниця, на могутню, світову орґанізацію. Нашіж крамниці, завдяки недостаткові провідної думки не мають в дотеперішній формі найменших шанс на більший розвій. Хто тільки знає наші крамниці, кожний признає, що з початку розвиваються світло і показують найкращі надії. Відтак приходить розчарування, зовсім нехибно, як ніч наступає по дневі. а) Люде понабиравши на борг, відбиваються від склепу. б) Нема защо купити товарів, отже береться що раз то більше дрантя на кредит і очевидно цим псується реноме фірми крамниці. в) Члени загалом перестають інтересуватися спілкою і дивляться на неї, зневірені і розчаровані, як на своє нещастя та біду. г) Крамар пізнає, що при дотеперішній системі ніхто його не годен сконтролювати і ховає гроші до своєї власної кишені.

Отсе дорога якою, ідуть сотки наших спілок, і коли порівняти наші крамниці з анґлійськими, це характеристичні, яскраві ріжниці, що кидаються в очі.

Анґлійські крамниці	Крамниці Галицько - українські:
I. Абсолютне виключення кредиту (боргу).	I. Славнозвісне боргування на великі розміри і глибоко закорінений погляд, що без кредиту „н е б у д е т о р г у“.
II. Система подвійної контролі (т. зв. чековий спосіб, — Cherk system), який мальверзації з касою робить просто неможливими. (Пр. в Гартлепуль, близько в трицяти відділах, з міліоновим оборотом, головне бюро знає того самого дня вечером, коли зайде в котрій з кас ріжниця на 10 сотиків.	II. Велика трудність доказати крамареві, коли навіть значну часть з готівки, одержаної за товари, сховає до власної кишені. Навіть в сільській мініятюрній крамниці, де обороти бувають мінімальні, заходить вічно ця трудність.
III. Участь в зисках в пропорції до закуплених в крамниці товарів.	III. Крамниця не раз „йшлаби“ знаменито, коби люди розуміли свій інтерес і купували в спілковій крамниці.
VI Розвій кооперації в Анґлії йшов з початку дуже помало і пиняво. В сім-	IV. Майже всі наші крамниці ідуть спочатку найліпше. По 5—10 роках за-

десятих роках (20 років по зорганізованню кооп. спілок на більшу скалю) мало яка крамниця мала більше *ста* членів. Тепер чимало крамниць має по *кільканадцять тисяч* членів. Той сам феномен (повільного спочатку розвитку) бачимо також на поодиноких спілках. Кожна розвивається в Англії дуже а дуже поволі. Відтак, звичайно по 10 (десять) роках відразу здобуває широкі маси.

V. Завдяки гуртовим центральним складам, з яких англійські крамниці купують 90% товарів, посередник виключений і, що найважніше, цілий зиск лишається при крамницях, т. зн. при членах, котрі в крамниці купують. Централізація закупу товарів для всіх крамниць відразу дає крім того великі економічні користи, як: а) спроваджування товарів з найліпших джерел...., б) величезна ощадність коштів (т. зв. *Unkosten Spesen*), в) запевнення добірної якости і найнищої ціни. В інтересі кожної англ. крамниці лежить купувати виключно в гуртовім кооперативнім складі, бо головний склад розділює зиски також в пропорції до закуплених крамницями товарів.

VI. Крім економічного значіння (яко „добрий купецький інтерес“) кооперація має що раз то більше моральне і суспільне значіння, яко свідома, на демократичних основах незалежна інституція, що цілою вагою своєї організації пре до самостійности, матеріяльної і моральної незалежности членів, що змагає до викорінення хитрої капіталістичної конкуренції, дбає за правдиву солідність в торговлі і виховує членів на свідомих громадян. Девізою кооперації є: „власна поміч“ і *справедливість*“.

снічуються і властиво завмирають. Те саме було з крамницями загалом. 10 років тому засіялись вони і були „популярні“. Тепер давні ентузіясти похитують над ними головами.

V. При найліпшім розвою (евентуально) наших крамниць на „древних началах“, найгрубші зиски потягнуть гуртівники, бо неможливо переконати всі крамниці, що найліпше купувати в „Народній Торгівлі“ (У нас тепер сказали-б: в своїй гуртівні — Ред.). Хиба лежить в тім, що крамниці не творять органічної цілости з центральним складом „Народної Торговлі“.

VI. Дрібне українське крамарство, скопіоване живцем з капіталістичних підприємств, стоїть лиш виїмковими одиницями, але *не має ніякої провідної ідеї*, ні не може мати морального ані господарського впливу.

Спілкові крамниці системи Рочдель мають успіх в Англії не тільки завдяки якійсь абсолютній вищости англо-саксонської раси. Успіхи кооперації треба покласти передовсім на карб глибоко обдуманої системи, що показується практичною не тільки в Англії, але також в Німеччині, Америці, Швайцарії і всюди, де тільки її заведено. Спілкові крамниці подібного типу, як засновуються тепер в Галичині, не довели

натомісць до нічого путнього. Тисячі таких примітивних заведень засновано в Англії перед пятьдесятими роками м. століття і ні одна з них не вдержалася навіть до 1860 року. Полишили вони по собі сумну память розчарування і коштовну науку, що навіть найліпша воля і запопадливість не в силі збудувати чогось тривкого без пляну і без підвалин".

ШАРЛЬ ЖІД.

Шарль Жід, відомий серед кооператорів і економістів цілого світу, якого книжки перекладено майже на всі світові мови, народився 29. червня 1847 року в місточку Ізе в південній Франції. Походив з заможної протестанської або гугенотської родини.

Він покінчив гімназію в Ізе, але виховував його гал. чином батько, що був предсідником суду цього міста.

Ш. Жід студіював на правничому факультеті в Парижі і в 1874 р. став там приватним доцентом. Потім обняв виклади політичної економії на правничому факультеті в Бордо. Ш. Жід не мав великої охоти до студювання права і радше волів би присвятитися студіям природознавства історії і мистецтва, посідаючи великий нахил до рисунків. Але тому, що його батько був в суді, а брат професором правничого фак-ту в Парижі — то проти його волі спрямували й його на ту саму дорогу. Студиюючи в Парижі, він перебував більше в Сорбоні і в Коледж - де Франс, як на правничому фак-ті. Для докторату він вибрав правничо-релігійну тему, що вказує на його замилування до релігійних питань за молоду. Ріґороз був для нього дуже прикрим і залишив у нього гіркий спомин, тим більше, що тоді всі іспити обіймали тільки римське та цивільне право. Заразже по іспиті Ш. Жід закинув студіювання права й став шукати іншої дороги. Він знайшов її там, де мало хто її шукав — в політичній економії, яку викладали, як надобовязковий предмет. Він вступив на цю дорогу без великого одушевлення і за час — 16-літнього перебування в Бордо звернув на себе увагу тільки несподіваними темами своїх викладів, як: „історія русалки". „церква мормонів", „революція в Японії", „джерела Німо". — викладів, блискуча форма, котрих робила враження на слухачів. І щойно після оселення в Монпельє Ш. Жід опублікував свої виклади з політичної економії в „Journal des Economistes" — старенькому місячникові, що заступав лінію клясичної економічної науки. В 1883 році появилася його стаття про Генри Джоджа, де він зясував погляди останнього, як на той час у Франції зовсім нові і не відомі. Цим він зворушив уми і занепокоїв тодішніх провідних французьких економістів. В томуж році появилася його книжка: „Основи науки про народнє господарство", яка мала великий успіх. Слід зауважити, що згадану книжку він видав не з любови до цієї галузі знання, але тому, що вважав всі підручники цього предмету надто нудними, бажаючи виданням своєї книжки заощадити студентам це почуття. Свою ціль він осягнув вповні; його незчислимі читачі у всіх країнах є того доказам. Але успіх не прийшов відразу, бо пройшло кілька літ, заки перший наклад розійшовся. Щойно по чотирнадцяти роках зроблено перший переклад. В році 1879 Ш. Жід став звичайним професором політичної економії

в Бэрдо. Але як тільки відкрився правничий фак-тет в Монпельє в 1880 році, він вернувся сюди знову. В М. він розвинув свої суспільні думки і тут їх засвідчив: поперше, виданням згаданих „Основ", а пізніше у 1887 р., коли заснував „Révue d' economie politique" — найбільш відомий у Франції економічний місячник, якого редактором на спілку з проф. Ш. Рістом він і був до останнього часу.

В тім приблизно часі, коли Ш. Жід формував своє суспільне вчення, заходилися також інші люди в Нім (Nimes) біля практичного здійснення його, а саме під проводом А. Фабра, давнішого промисловця, який добровільно став робітником та Є. де-Боав'а (E. de-Boyve), землевласника. Перший був вільнодумцем, другий протестантом та приклонником англійських християнських соціялістів. Вони заснували в Нім економічне товариство, в якому зустрілися люде доброї волі для обміркування соціяльних проблем. В цьому товаристві можна було бачити як сиділи побіч себе банкир і замітач вулиці. Коли провідники цього товариства дізналися, що зовсім недалеко від них, у М., перебуває справді ліберальний та приступний для думок про еманципацію професор, вони поспішили звязатися з ним. Улаштували сходини, на яких Ш. Жід виголосив реферат про пророцтва Фурє, вказавши на те, що чимало з них вже здійснилося, а богато мусить в скорому часі здійснитися в майбутньому. Успіх викладу привів до видання реферату товариством в формі брошури, поширенням якої занявся Союз споживчих кооператив. Союз цей був заснований під кінець краєвого кооп. конґресу в наслідок заходів і впертости Де-Боав'а. На жаль, Союзові цьому, що складався з практиків, бракувало теоретиків і проп аґаторів, які моглиб популяризувати кооперацію. Всі французські кооператори радо привітали приступлення відомого професора до кооп. руху. В ньому вони побачили свого речника. Ось чому одноголосно просили Ш. Жіда обняти провід другого франц. конґресу споживчих кооператив, що відбувався в 1886 р. в Ліоні.

Вступна промова, яку Ш. Жід виголосив на цьому конґресі у великому театрі Ліону, здобула, дякуючи своїй формі і змісту, великий успіх. В цій промові він пробував злучити два досі чужі собі напрямки: кооперацію і соціялізм на ґрунті господарської свободи. Він стояв за господарське освободження робітників, вказуючи на те, що й без помочи держави є спосіб для визволення від капіталізму. А тим способом є кооп. орґанізація.

Клясична шкла політичної економії устами П. Лєруа-Больє в „Economiste français" виповіла війну промовцеві і його думкам. Пропаґанда і затятість клясичних економістів супроти кооперації мали на паризького робітництва якраз протилежний вплив. Ш. Жід здобув собі серед нього велику популярність. Щоб його і його думки краще пізнати три паризькі спож. кооперативи улаштували сходини, на яких Жід реферував на тему „Майбутність кооперації". Цей виклад появився спершу в часописі „Révue socialiste", а пізніше брошурою. Йому треба завдячувати, що соціялісти почали розуміти велику подібність між рочдельською кооперацією та соціялізмом. В цій промові він запитував, що малоб наступити на другий день після перемоги соціяльної революції, після знищення буржуазії, і колиб вся влада знаходилаябся в руках народу. Вже другого дня мусілиб всі фарми, фабрики, залізниці, банки та торг. підприємства бути знова пущені в рух. Цей

кольосальний господарських апарат мусить працювати; як що він був би затриманий на один день, то це означало би смерть для цілого людського суспільства; це так, як і з кровю, що пливе в жилах та піддержує життя орґанізму. Тоді булоб вже пізно щойно вчитися провадити господарством. Тоді треба буде приняти на себе як провід, так і цілу відповідальність, або прийде до загибелі суспільства; громадянство буде боротися зі смертю, поторощить нові господарські форми і знова піде своєю старою дорогою. Та партія, котра матиме владу, а не зуміє вести безвадно народнього господарства, збанкротує. Суспільні революціонери можуть перемогти в сотках битв, але якщо вони не будуть в силі заступити капіталістичних провідників підприємств людьми зі своїх рядів, то все це нідочого не доведе і треба буде все зачинати від початку.

Ш. Жід не остався лише теоретиком кооперації, але й практично аґітував за неї. Його аґітація мала такий великий успіх, що купці з Монпельє запросили аж з Парижу одного адвоката, щоби той на зборах протиділав новому рухові. Промова паризького адвоката зробила тільки більшу рекляму споживчим кооперативам.

Німські кооператори прозвали Жіда соловейком, який вміє співати, що раз нові пісні про Рочдель. Від тепер він став найлюбішим промовцем на кооп. конґресах. На паризькому конґресі 1889 р. він переконав франц. кооператорів про необхідність спільної програми на оборону консумента — програми, яка передбачувалаб спершу опанування торгівлі, відтак перебрання продукції, поки врешті не прийде до кооперативної республики.. Це буде демократизацією господарського життя. Ш. Жід сказав тоді, що щасливими будуть ті, що дожиють столітнього ювілею цього конґресу; але щасливими мусілиб бути також ті, що, як правдиві кооператори, цю дорогу передбачили, та працюють для прийдешніх поколінь.

На тих-же зборах Ш. Жід перефразував слова Sieyès'a, звернені до третього стану: „Чим був консумент аж до нинішнього дня? — Нічим! Чим він має бути? — Всім!“

На його погляд політична економія мусить бути наукою про споживання, тоді як досі вона була наукою про продукцію і обмін. Економісти клясичної школи піддали цю думку Ш. Жіда острій критиці, називаючи її переворотовою. П. Леруа-Больє в „Revue des deux Mondes“ присвятив йому статтю, а De-Breiay, віце президент економічного товариства, писав у „Economiste français“ дуже відливо про кооперативний напрямок та його пробоєвиків. На жаль, і деякі соціялісти вважали цю програму утопійною та привели до розколу в кооперації. Вони створили ґрупу, протилежну до кооперативного Союзу, „Біржу робітничих кооператив“, яка відтак дістала назву „Біржа соціялістичних споживчих кооператив“, а в 1911 році стала „Федерацією соціялістичних і робітничих споживчих кооператив“. Цей розкол спричинив Жідові дуже богато журби. Працював він невтомно в інтересі порозуміння і єдности. Це й сталося в 1912 році, коли політично-невтральний Союз спож. кооператив обєднався з Федерацією і дав початок для „Національної федерації споживчих кооператив“.

Жіда тяжко було намовити до переїзду на побут з Монпельє до Парижу. Він завсігди відкидав такі пропозиції, кохаючи свою рідну

сторону й ненавидячи великого міста. Він мав тверду волю остатися там назавше і зачав будувати дім. Під цю пору ґраф Шамбрен улаштував при паризькому правничому факультеті катедру суспільної економії і дуже настоював на тому, щоби це місце обняв Ш. Жід. Він дав свою згоду, застерігаючи собі поворот до Монпельє. Але в Парижу він погруз в таку многобічну працю, що про поворот до Монпельє не було й мови.

В 1900 р. Жід став професором суспільної економії на високій школі „Des Ponts et Chausses", а від 1907 року викладає цей самий предмет у військовій школі. По прибуттю до Парижа його обрали предсідником Союза франц. споживчих кооператив. Жід і Доде-Бансель, секретар Союзу, почали примінювати рочдельські методи праці, які спочатку зустрічали опір деяких членів. Одначе авторитет Жіда переборов цю трудність. В свойому стремлінні до обєднання двох відламів кооперації Жід вже 1903 року поробив деякі уступки соціялістичному напрямкові, яких результат показався аж в 1912 році. Жід та прихильники німської кооп. школи відновили кооперативну програму, залишену франц. соціялістами на Марсейському конґресі у 1879 році.

Ш. Жід є ідеалістом, коли пише, що не слід думати лише про дивіденду (дивіденда в зах. европ. кооперації, це те саме, що в нас товар. зворот. — Ред.). Наколиб так мало бути і кооп. сама мала би приняти крамарські методи, тоді не варто булоб нищити купців. В іншій промові він сказав, що може було би й добре, як дехто радить, не дивитися вгору, і тільки тоді класти ногу на вищий щабель, як друга вже стоїть на ньому кріпко; та всежтаки він з тим поглядом не годиться і оповідає про новика-моряка, який перший раз має вилізти на шпиль корабельної щогли, а при тім дивиться на воду, дістає через це заворот голови, ризикуючи кожної хвилі впасти. Капітан кличе до нього здолу, щоби дивився вгору, то тоді не впаде. Це є клич, з яким Ш. Жід звертається до кооператорів. На його думку злочином є зводити нарід утопіями, але обовязком нашим є вказувати всім, що боряться з трудностями життя, на остаточну ціль їхньої праці та цим їх підбадьорувати. Праця не лиш для себе самого, але й для других є метою кооперації. Вона служить не лише інтересам одиниці, але й для загалу, має стреміти не лише до добра одиниці, але й до перебудови суспільства.

Ш. Жід не був великим практиком; для цього він не мав потрібних прикмет, але був знаменитим учителем і теоретиком; йому трошки не доставало віри в себе, він був дуже скромний, радо проявляв скептицизм і завсігди мав клопіт з тим, щоб не виявляти ніжности свого серця. Його полеміка з клясичною школою привела до того, що противники його поводилися з ним часто несимпатично або навіть некоректно. Це й не дивниця, бож він, ще як молодий професор, зважився проти пануючої опінії твердити, що з капіталістичним господарством не все в порядку.

Не дивлячись на те, проф. Жід був не лише у своїй батьківщині, але й на чужині найбільш відомим економістом Франції. З його творів, крім згаданих вже „Основ політ. економії", що видержали 26 видань, назвемо тут ще такі:

„Курс політичної економії“ — 4 видання;
Історія економічних доктрин (на спілку з проф. Рістом) — 4 вид.
Кооператизм. Пропаґандистичні виклади. — 4 вид.*)
Споживчі кооперативи, — 4 вид.
Установи соціяльного поступу — 5 вид.
Програма кооператизму. 1930 р. — 2 вид.

В 1922 році проф. Жід припинив виклади на правничому фак-ті, щоби обняти бовязки доцента кооперації в „Collège de France“. Ці виклади були видавані Союзом спож. кооператив, як брошури. Катедру цю спеціяльно створили для нього, а оплачував її Кооперативний Союз. В 1931 році з причини глибокої старости проф. Жід припинив і ці свої виклади, а викладав тільки на кооп. школі фр. Союзу. Як вже згадано, проф. Жід — це дуже многогранна людина, котра виявляла ріжні заінтересування. В місячнику L' Emancipation“, нами видаваному, він писав не лише про кооперацію, але й на політичні теми, виявляючи при тім надзвичайну сміливість.

Крім видавання двох місячників Ш. Жід брав участь також в релігійному часописі: „Le Protestantisme Sociale“. З під його пера вийшли численні блискучі статті проти війни, алькоголізму, порноґрафії, моди і т. д.

Ми одержали сумну вістку, що проф. Жід дня 13. березня б. р. по тяжкій хоробі на 85 році життя помер. Це є твердий удар не лише для Франції, але й для кооператорів цілого світу, які в книжках Ш. Жіда знаходять не лише богатство знання, але й шляхотне одушевлення для своєї праці.

В. Тотоміанц.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Кооперативний експорт яєць за 1931 рік.

В 1931 р. Центросоюз присвятив спеціяльну увагу централізації експорту яєць, бо обставини орґанізаційні, а ще більше економічні вимагали, щоби наша українська кооперація виступала перед світом як одна суцільна експортова фірма. Практика та життя показали, що заходи Центросоюза що-до централізації експорту були вповні оправдані і конечні.

Вже з весною 1931 р., коли сітуація на всіх яєчних ринках стала чимраз то більше погіршуватися — а рівночасно наша кооперація, маючи не найгірші успіхи в збуті яєць, стала чимраз більше поширювати свій скуп, — приватні експортери мусіли шукати способів, якими моглиби з одної сторони забезпечити себе перед стратами на ринках збуту, а з другої припинити нашу експанзію в закупі сирого товару на селі. Як один з таких способів повстав був плян „пулю“. Завданням і головною підставою його була постанова, яка вбивала всяку конкуренцію в закупі, бо кожен експортер був зобовязаний платити на спільний фонд „пулю“ по 100 дол. від ваґона; а фонд той мав служити на покриття евентуальних страт на заграничних ринках, з тим,

*) Вийшло укр. мовою в Чернівцях в 1909 р. під ред. Д-ра Л. Когута. — Ред.

що він мав бути розділюваний рік-річно поміж всіх експортерів пропорційно до експорту з 1930 року. Така постанова була спрямована зовсім виразно проти нашого кооперативного експорту, бо вбивала в зародку кількосне поширення нашого збуту. Наша кооперація мусілаб тоді платити на річ приватних експортерів по 100 дол. за кожен понад ту скількість виекспортований ваґон. Натомісць в інтересі кожнього приватного експортера лежало не купувати більше яєць як в 1930 р., що вбилоби всяку конкуренцію, в наслідок чого ціни моглиб впасти до найнищих границь. На переведеню такого проєкту в життя настоювала Промислово-торговельна Палата. Українська кооперація на такий плян піти не могла і Центросоюзові вдалося доперва аж у Варшаві при помочі польських рільничих кооператив плян пулю повалити.

По поваленню першого проєкту приватні експортери, знова при помочі Пром. торг. Палати у Львові, висунули другий проєкт а саме: скартелізування закупу — з тим, що Промислово-торговельна Палата на час тривання картелю погодиласяб не позволити на відкриття ні одного нового маґазину для експорту. І супроти такого пляну Центросоюз мусів заняти рішучо неґативне становище — мимо того, що Палата пішла на компроміс між нами, а приватними експортерами, щоби наше, на скрізь неґативне становище злагіднити. Компроміс полягав в тому, що дотеперішні союзи-експортери, зглядно Центросоюз мавби одержати подвійний контінґент закупу у відношеню до 1930 р., цебто понад 200 ваґонів річно. Як контрпропозицію, висунув Центросоюз жадання відносно надання нашій кооперації трох нових експортових маґазинів: в Золочеві, Рогатині і Коломиї, а в повітах, де нема наших експортових маґазинів, — домагання, щоб закуп яєць через кооперацію відбувався лише через наші Повітові Союзи. Тому, що по 4-х днях переговорів до згоди між нами і приватними експортерами не прийшло, мусіли ми 5-го дня довести до розбиття зборів, використавши деякі негодовання з приводу картелю дрібних приватних експортерів. В той спосіб — правда не без великого негодування на нашу орґанізацію з боку Пром.-торговельної Палати, відбила наша кооперація і другий наступ приватного купецтва на наше село.

В цих двох випадках вдалося успішно перевести безумовно поважну оборону інтересів нашого села лише завдяки зцентралізованости нашого експорту, бо один експортер (а не кілька дрібних) з більше, як соткою ваґонів на рік в цілій Польщі, представляє вже поважну силу.

Сцентралізовано працювали маґазини: Тернопіль, Копичинці, Борщів і Тлусте. Самостійно працював маґазин в Теребовлі.

Рік 1931 можна назвати в експорті дуже тяжким, як-що не катастрофальним. Як виходить з тверджень всіх приватних експортерів, понесли вони страти не меньші, як в 1929 р. Страти ці можуть бути й оправдані великою кількістю яєць в холодільнях та у вапні, котрих не можна було збути. Ті великі запаси консервованих яєць не можна було збути з таких причин: в осени наступили великі обмеження ввозу яєць до ріжних держав західньої Европи, далі прийшли девізові обмеження майже в цілій західній Европі, а вкінці заломання вартости фунта штерлінґів в Анґлії. З повищих причин експортери Данії, Го-

ляндії, Бельгії засипали німецькі та швайцарські ринки, а Югославія та Болгарії, виперті з Німеччини та через девізові приписи і з Австрії, кинули весь свій товар на італійський ринок. Наша кооперація, яка змогла в часі високої продукції умістити весь свій запас і не мала потреби консервувати яєць, перейшла цілу еспортову кампанію не тільки без страт, але, що більше, мала поважні надвишки і була в спроможности навіть виплатити доставцям деякі надплати. Товар, висланий нашою кооперацією, здобув собі, завдяки своїй якости, повне довіря, так що і серед найменшого попиту можна було наш товар ще не найгірше збути. Належить зазначити, що в 1931 році наша кооперація перший раз вислала свій товар до Франції і нечисельні ще посилки вспіли заняти перше місце між польським товаром. Коли всі фірми мали безліч скарг, а навіть обжаловань зі сторони французьких імпортерів, то фірма, яка закупила наш товар, зложила заяву в польській амбасаді в Парижі, що оскільки фірма буде спроваджувати товар з Польщі, то прийме виключно лише товар, висланий Центросоюзом.

В цифрах виказує наш експорт за 1931 рік такі осягнення:

П. С. К. Борщів закупив 28 і 1/2 ваґона яєць з чого виекспортував 17 ваґонів самостійно, 7 і 1/2 ваґонів спільно з Копичинцями, а решту, то є 4 ваґони продав на місцевому ринкові. За яйця осягнув П. С. К. **390.914.79 зол.**

Якостево осягнув П. С. К. Борщів такі висліди:

яєць вагою	54—57 кґ.	за кожних 1000 шт.	8	проц.
„ „	51—54 „	„ „ „ „	58	„
„ „	48—51 „	„ „ „ „	16	„
„ „	45—48 „	„ „ „ „	2	„
„ „	нище 45 кґ.		11	„
„ брудних			2	„
несвіжих (II. сорти)			3	„
		Разом	100	проц.

Виплатив кооперативам надплат около **4.000 зол.**

П. С. К. Копичинці закупив і виекспортував

власних яєць	2571 скринь	і 15 кіп і 55 шт.
з Борщева	768 „	„ 16 кіп і 44 шт.
з Чорткова	957 „	„ 21 кіп і 31 шт.
з Бучача	601 „	„ 7 кіп і 24 шт.
Разом	4.899 скринь,	і 13 кіп і 34 шт.,

ц. то 50 ваґонів.

За власний товар осягнув	336.263.50 зол.
за товар сусідніх П. С. К.	364.939.41 „
Разом	701.202.91 зол.

Якостево виекспортував ПСК.:

яєць вагою	57—63 кґ. за 1000 шт.	3.58	проц.
„ „	54—57 „ „ „ „	6.48	„
„ „	51—54 „ „ „ „	64.25	„
„ „	48—51 „ „ „ „	10.50	„
„ „	45—48 „ „ „ „	1.72	„
„ понище 45 кґ.		9.40	„
„ брудних		3.80	„
„ несвіжих (II. сорти)		0.27	„
	Разом	100	проц.

Надплат виплачено кооперативам понад 8.000 зол.

Под. Союз Кооператив Тернопіль

виекспортував	4.937.50	скринь
продав в краю і в Ґданську	703.75	„
Разом	5.641.25	скринь

або 56 і пів ваґона.

З експорту осягнув **837.254.82 зол.**

Якість експортованих

яєць вагою від	57—62 кґ. за 1000 шт.	7.5	проц.
„ „ „	51—54 „ „ „ „	68.4	„
„ „ „	48—51 „ „ „ „	6.4	„
„ „ „	45—48 „ „ „ „	1.1	„
„ понище 45 кґ.		10.2	„
„ брудних		3.2	„
„ несвіжих (II. сорта)		3.2	„
		100.0	проц.

З подільським Союзом співпрацювали в експорті П. С. К. Зборів і Збараж.

Надплат виплатив П. С. К. кооперативам по 0.30 зол. від кожної копи, або понад 22.000 зол.

П. С. К. Тлусте.

З причин від Центросоюзу незалежних не можна було на стало використати експортової концесії цього маґазину. Всі старання Центросоюзу йшли в тому напрямі, щоби задержати експортову концесію в силі. В тій ціли припоручено П. С. К. Чортків і П. С. К. Копичинці вислати зі згаданого маґазину декілька посилок, що дійсно і зроблено, т. є. виекспортувано за 1931 рік 220 скринок в чотирох посилках, на квоту 27.108.40 зол.

С. У. К. Теребовля виеспортував 2.597 скринь або 26 ваґонів в 28 посилках на квоту **402.065 зол.**

В сортиментах виказує таке відношення:

яєць вагою від	57—62 кґ. за 1000 шт.	3.50	проц.
„ „ „	54—57 „ „ „ „	2.25	„
„ „ „	51—54 „ „ „ „	72.50	„
„ „ „	48—51 „ „ „ „	3.25	„
„ „ „	45—48 „ „ „ „	3.75	„
„ понище 45 кґ.		7.00	„
брудних		4.75	„
„ несвіжих (II. сорти)		3.00	„
	Разом	100.00	проц.

Зі С. У. К. Теребовля співпрацював П. С. К. Скалат, доставляючи для спільного експорту около 9 ваґонів. Надплат союз не виплатив, а натомісць в часі експорту виплатив провізію для доставців-кооператив на загальну квоту около 18.000 зол.

Цілорічний експорт виказує такі позиції:

П. С. К. Борщів 17 ваґонів за	233.353.34	зол.
П. С. К. Копичинці 50 ваґонів за	701.202.91	„
С. У. К. Теребовля 26 ваґонів за	402.065.—	„
П. С. К. Тернопіль 56½ ваґонів (в тім 7 ваґ. в краю)	837.254.82	„
П. С. К. Тлусте 2 ваґони (Чортків і Копичинці)	27.108.40	„
Разом 151½ ваґонів за	**2,200.984.47**	**зол.**

Надплат і провізій виплачено кооперативам на суму 52.000 зол., або 2¼ проц. від осягненої квоти з торговлі в експорті.

Коли пересіч цін виносила в околицях, де нема кооперативних експортерів, 4.20 зол. за 1 копу, то пересіч в околицях наших маґазинів виносила за 1931 рік 5.09 зол. за одну копу (без надплат).

При кінці сезону посередничив в експорті яєць Центросоюз польській експортовій кооперативі „Okręgowa spółdzielnia jajczarska“ в Копичинцях і продав їй 4 ваґони яєць і з тих трансакцій була згадана кооператива вповні задоволена.

Центросоюз та експортуючі союзи стояли в прямих торговельних зносинах з такими краями: Австрія, Анґлія, Італія, Німеччина, Швайцарія, Чехословаччина і Франція. З кооперативних імпортерів Ц. С. удержував торговельні зносини з чеською кооперацією, та вів лише торговельну переписку з кооперацією німецькою, швайцарською, а при кінці сезону з французькою.

В 1931 р. виекспортовано до Австрії 86 ваґонів, Чехії 33, Швайцарії 18, Німеччини 5½, Франції 4, Італії 2, Анґлії 1, Ґданськ 3 ваґонів. Разом вивезено 151 і пів ваґона.

Іван Мартюк.

Стрийський повіт.

(Господарська моноґрафія).

Загальна поверхня стрийського повіту виносить около 66 тисяч гектарів; докладно: 65,935.85.*)

В значній частині повіту простягається рівнина — низ, яка виступає дуже виразно, головно в околицях над рікою Стрий. Поверхня решти повіту легко хвиляста, а в південній частині, де переходить в гористу околицю Карпат, горбковата. На загал рівнина простягається на терені 23 громад, легко хвиляста поверхня на 15, силно хвиляста на

*) Охоче даємо місце цій як і кожній того роду праці, причинкові до госп. ґеоґрафії нашого краю, котра вже цим самим, поруч з заслуженою оцінкою труду, може дати авторові повну сатисфакцію. Звертаючи на цю працю увагу місцевих діячів і наших читачів, закликаємо до опрацювання в подібний спосіб кожного іншого господарського району. — Ред.

4-ох і горбковата на 4-ох. У відсотках можна приняти, що 50 проц. поверхні повіту припадає на рівнину, 30 проц. на пов. легко-хвилясту, а 20 проц. на сильно хвилясту й горбковату.

Висота над поземом моря обнижується в напрямі північної частини повіту та туди пливуть й усі важніші ріки. Ріжниця в надморській висоті між південною і північною границею повіту досить значна, бо доходить до 100 мтр. Так пр. плессо ріки Стрия при вході в границі повіту, повище села Розгірче, є на височині 359 м., а найнища точка в південній частині повіту, коло села Пятничан, є висока на 268 м. Ще значнішу ріжницю дістанемо, коли порівняємо найнищу точку в повіті з височиною вершків гір коло Розгірча, які доходять поза 500 м.

К л і м а т стрийського повіту підгіркий, міцями низинний. Близкість гір Скільщини, що перевищують 1000 м. (Парашка 1271 м.) має свій вплив на теплоту і опади більшої частини повіту.

В слід за тим лінії ізотермів та ізобарів не всюди однакові. Ріжниці між початком таяння снігу і леду доходять до 10 днів. Ріжниці між кількістю опадів в південній і північній частині повіту доходять до 50 мм. В полудневій частині повіту висота опадів доходить до 1000 мм. річно.

Під оглядом ґ е о- і а ґ р о л ь о ґ і ч н и м ділиться стрийський повіт на дві части. Більшу часть займають ґрунти ділювяльного походження. Це глинки і суглинки на підложу лєссовім з більшою або меншою домішкою піску. Частину тих ґрунтів зачислює дехто до т. зв. ґрупи білиць — невластивих, — які виступають в кількох селах — Бережниця, Уголна, Моршин і т. д. — Значно менша частина це ґрунти походження алювіяльного, які творять т. зв. мади або порічини, що тягнуться здовж ріки Стрий а по части й Свічи. Порічини виступають в 20 громадах здовж ріки Стрий, та в 3-ох здовж Свічі, однак не становлять більше чим 1/10 части повіту. Це найліпші землі Стрийщини. Врешті в прикарпатській смузі південної частини повіту виступають рудавини на ґіпсовім підложу походження терціерного (Розгірче). Майже всі ґрунти ділювіяльні з тяжким підґрунтом вимагають відводнення. Це дається різко відчути головно в місцевостях з рівною поверхнею, де щощева вода не має ніякого відпливу. Після статистики Земського Уряду таких ґрунтів в стрийському повіті є 11,043 га — однак в дійсности є їх значно більше. В більшости є це громадські пасовиська і сіножаті, а їхня господарська вартість майже ніяка. — Після тої самої статистики заливних ґрунтів є 5.838 га. Є це ґрунти положені здовж ріки Свічі і Стрия а також річок Колодниці, Бережниці, Сукелі, Вівні, Кіни, Жижави. Ізза шкід, спричинюваних періодичними виливами тих рік, терпить 19 громад. Шкоди ці подекуди досить значні. Як з цього видно, більше чим 17.000 га ґрунтів вимагає уреґульовання водних відносин (меліорація, реґуляція рік). Справа реґуляції рік є засадничим питанням, бо без того часто яка-будь меліорація є не до переведення. Вже через саме поглиблення корита річок водні відносини в частині ґрунтів значно покращали би. Треба ще додати, що найбільші ріки повіту: Стрий і Свіча мають характер гірських рік, з плиткими змінними коритами та майже нігде не можуть бути — без основної реґуляції — підставою інших меліорацій.

Розподіл повіту після культур.

Ліси. Більше чим шесту частину поверхні повіту займають ліси: 11,364.19 га. Їхній склад є типовим для підкарпаття та відповідає характерові повіту, який місцями є низинний, подекуди і багнистий, а в південній своїй частині — підгірський. Найнищі місця займає вільхово-вербовий ліс, який можнаби назвати вільшиною. Звичайно вкриває він порічча — алювія — а також вузкими пасмами — простори над річками і потоками — загалом отже місця вогкі. Виступає однак і на вище положених місцях. Ліс цей складається з чорної вільхи (Alnus glutinosa), верб (Salix alba i fragilis) з домішкою ясеня (Fraxinus excelsior), черемхи (Prumus Padus), а також дерев чужих для цеї ґрупи, пр. смереки (Abies picea).

Середню полосу повіту займають листові ліси, зложені з бука (Fagus silvatica), липи (Tilia parvifolia), з домішкою осики (Populus tremula), та більшої кількости кущів. Колись цей ліс обнимав більше простору, але ізза недостачі землі під управу його викорчували й замінили на рілю, пасовиська і сіножаті, так що осталися лише поодинокі дерева або менші комплекси над потоками та стрімкими берегами — збочами, які не надаються під управу. Третю найвищу полосу в напрямі південня займає ялицево-буковий ліс, зложений з бука, ялиці, осики і смереки. Заліснювання відбувається через засаджування смерекою майже в 90%, дубом — 5%, решта припадає на чорну вільху, березу (Betula alba), модерев (Abies larix), та ясень.

Господарка у відношенню до відростових дерев нераціональна. Через те вигляд дерев пр. вільхових у віці 30—40 літ такий, який повинен бути у 15—20 літніх; тільки слоєвий перекрій вказує на властивий вік дерева.

Ліси стрийського повіту ізза свойого невеликого простору, як рівнож ізза догідної кумунікації мають дуже широкий ринок збуту. В повіті є 4 тартаки о 21 ґатрах та фабрика сірників, які свойого запотребовання не можуть покрити тутешнім матерялом та працюють переважно деревом, спроваджуваним з гір, яке є своєю якістю ліпше.

Що до поділу лісів після власности, то переважаюча їх частина належить до приватних власників, а саме: 10,418.79 га; значно менша, бо заледви 939.59, є власністю громад. Що до перших, то належать вони майже виключно до власників більшої посілости в 39 кат. громадах. Більші коплекси лісів має лише кілька громад (Стрий, Дашава).

Пасовиська. Пасовиськ в повіті є 9.557 га, що дає около 14% цілої поверхні. З того числа припадає на громадські пасовиська 4.787 га, на приватні селянські — 2.802 га, на двірські — 1,966 га. Громадські пасовиська, т. зв. толоки це в переважаючій кількости неужитки або маловжиткові, за виїмком деяких надрічних, природніх, незарослих лозами і незасипаних рінею. Таксамо стоїть справа і з приватними селянськими пасовиськами. Є вони переважно т. зв. квасні, порослі маловартісними травами, вкриті купинами, кертовинням, корчами. З роду трав характеристичні для них Phalaris arundicanea (кенарейник берестовий); Aira caespitosa Poa palustris (мятник болотнистий), цілий ряд осок Carex vulpina praecox і т. д. та сітників (Juncacaee); з метеликуватих — в дуже обмеженій кількости: біла конюшина (Trifolium repens) та королиця (Coronilla varia) з бурянів ріжні роди

Euphorbiaceae і т. д. Пасовиська ці вимагають відводнення та спеціяльної управи. Що до відводнення, то справа ця ведеться тут і там через викопування отвертих ровів. Що до управи, то справа поволі посувається вперед тим, що деякі громади беруть частинами пасовиська під рільну управу.

Другий тип, надрічні пасовиська становлять ледви одну пяту частину всіх громадських пасовиськ. Що до своєї якости, то вони ріжняться значно між собою. Лише часть їх представляє більшу господарську вартість. Є то пасовиька вкриті солодкими травами й метеликовими, час від часу наводнювані виливами рік. З трав стрічаються тут райґрас (Loium perenne), гребенячка (Cynosurus cristatus), ріжні роди костерев (Festuca), з метеликових — конюшини (trifolium repens, sativum, spadiceum), з бурянів деякі шорстколисті (Borago Echium і т. д.)

Другий тип надрічних пасовиськ не представляє більшої господарської вартости. Через надмірну кількість випасаючої худоби та часте зарінювання тратять вони шляхотні трави в користь шорстколистих та ріжного роду будяків. Головнож в часі посухи, при кінці літа не дають вони майже ніякого корму.

В кінці до цієї ґрупи слід зачислити т. зв. зарінки і пасовиська, вкриті лозиною — луги, які стрічаються здовж ріки Стрий.

Одною з головних перешкод до раціонального загосподарювання пасовиськ в Стрийщині є надмірна кількість худоби і коней, які на них випасаються. Коли порівняємо число гектарів селянських пасовиськ — громадських і приватних — а то: 7589 га з кількістю штук худоби і коней селянських, що виносить 23,166, то побачимо, що на 1 га випаде більше чим 3 штуки. Справа ця представляється в дійсности значно гіршою, коли зважимо, що переважаюча часть пасовиськ це властиво неужитки, на яких взагалі годі пасти, та що крім рогатої худоби і коней густо часто на гром. пасовиськах пасуться гуси й свині. Тому деякі громади винаймають двірські пасовиська, дуже часто через лихварів-посередників. Пять громад повіту пасовиськ не має зовсім. Сюди належать: Довголука, Колодниця, Воля довголуцька, Лотатники, Сіхів. Деякі громади мають ледви кілька до кільканацять гектарів: Братківці, Голобутів, Комарів, Лани Соколовські, Кукавиця Нижна, Татарсько, Уголна. — Мешканці згаданих громад пасуть худобу будьто в лісі, будьто на мотузку по облогах, стернях і стежках, чи нарешті на двірських пасовиськах. Лише в кількох селах: Добряни, Фалиш, Кавчий Кут, Лисятичі — величина пасовиськ в порівнанню до кількости худоби є майже вистарчаючою, бо число штук на 1 га пасовиська вагається між 2—1. В дійсности і це не вистарчає, коли зважимо якість пасовиськ в тих селах.

Сіножаті. Сіножатей (лук) має повіт 10.874 га, з того селянських приватних 8.558 га, громадських 115 га, двірських 2.161 га. Що до якости, то вони дуже подібні до пасовиськ. За малими винятками занедбані, підмоклі, вкриті мохами, купинами і квасними травами.

Велика часть сіножатей вкрита деревами: дуб, береза, вільха або корчами. Такі сіножаті вкриті є маловартісними лісовими травами, як Bridza media, Festuca ovina, та безвартісними й шкідливими бурянами, як Orchis morio і maculata, Neotia, Nialus avis, Platantera та ріжними іншими з роду Umbeliferrae. На деяких подибується в великій кількости

чемериця (Veratrum nigrum) ріжного рода мохи й папороти. Кращі роди трав подибуються в меншій кількости.

Друга частина сіножатей це такі, що є лише тому сіножатями, що не можна їх орати через надмірну кількість води. Їх є в повіті коло четвертини всіх сіножатей, а деякі села інших сіножаттей і не мають. Місцями виступають на них багна, т. зв. рудки, а лише на вищих місцях трава представляє якусь вартість. Малоцінні кормові трави (Holcus lanatus, Phalaris arundicanea, Glyceria spectubilis) побіч ріжних бурянів з роду козельцеватих (Ranunculaceae і Cordaminae) а також бобовник-дзвонець (Alectrotrolophus, Carex, Sanquisorba), становлять головний їх поріст. З метеликових: Vitia, та трохи конюшин. Із кормових трав лисохвіст (Alopenurus prutensis). Bromus inermiz, стоколоса (Triticum repens) пирій та трохи костеряви. Головнож сильні порослі ріжних водолюбних мохів. Подекуди і в малій кількости подибується торф, а саме: над річкою Жижава. Поправити ці сіножаті можна через відводнення та відповідну управу. Але в міру їх висушування, що діється тут і там примітивними ровами, їх зорюють і перемінюють безповоротно в рілю.

Лише невелика частина сіножатей, положена близько селянських городів, є вкрита добрими кормовими травами, як: тимотка (Phleum), костерева (Festuca prat. і rubra), купчатка (Daktylis glomerata) та інші з відповідною кількістю метеликових. Це переважно сіножаті, повсталі на орних ґрунтах. Надрічних сіножатей, наводнюваних виливами рік, як прим. в Жидачівщині. Стрийщина має мало.

Понад 300 га сіножатей є в 13-ти селах: Бриґідав, Дашава, Добряни, Дідушиці Малі, Дідушиці Великі, Грабовець, Кавсько, Лисятичі, Сіхів, Стриганці, Стрий, Воля Довголуцька. Від 100—300 га — в 18-ти громадах. Решта ц. то 21 грамада має менше чим 100 сіножатей.

Володимир Мосора.

(Дальше буде).

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної думки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Продовження*).

Отже перед нами програма української „Громади“ (1. IX. 1880 р.) в цілому, що є програмою федерального соціялізму і при тім революційного по тактиці.

Спробуємо порівняти її важливійші точки з такими-ж точками програм приблизно одночасних російських революційних партій, тому що і вона і вони розраховані на один і той-же терен — на тогочасний Схід Европи. До порівнання тут приходить насамперед, згадана вже попереду, програма „Народного Дѣла“ (1868), а потім про-

*) Гл. „Кооп. Респ.“ ч. 2 за лютий 1932. — Ред.

грама „Вперед'у", що склалася протягом пять літ його існування і була зформулована, як особистий погляд його головного редактора, Лаврова, в останнім числі „Впереду" (Ч. 48, ст. 789 і слід.). Що до програми „Общества Земли и Воли", існувавшого з 1876 до 1879 р., то вона, на жаль, не зберіглася. Лише дійшла до нас програма „Сѣверо-русскаго общества" „Земля и Воля", котра стала програмою ґрупи „Черный Передѣл", опублікованою в тім-же році і навіть місяці, що й програма „Громади", в ч. 2. часопису „Черный Передѣл" за 1880 р.[5]); цікаво, що остання програма, була написана для північної Росії і її уважали придатною тільки до тих місцевостей південно-східньої Росії, в котрих умовини побуту сільського населення прийняли форми, характерні для російської півночі. Україну з неї виключалося. Ось чому само собою ніби полишено цей терен для примінення програми „Громади" з 1880 р. Далі візьмемо для порівнання програму „Исполнительного Комитета партіи Народной Воли", вміщену в орґані „Народная Воля" (в Ч. 3. від 1. I. 1880 р.) з заявою редакції про повну солідарність з програмою, потім програму „Рабочих членов партіи" Народной Воли", видану редакцією „Народной Воли", і нарешті програму ґрупи „Освобожденія Труда",[6]) що виділилася в 1883 році з „Черного Передѣлу", в склад якої увійшли Засуліч, Плеханов та Аксельрод, розпочавши на загально російськім ґрунті марксівську соціялдемократичну течію.

Програма „Громади" на перше місце ставить політичні домагання, а потім економічні; в політичних — насамперед розходиться про права людини і громадянина. Про ці права в програмі „Народного Дѣла" (писаної Бакуніним, але в якій, що правда, Бакунін весь проявився) зустрічаємо тільки глухий натяк в формі бажання повного розумового „освобожденія народа". В програмі „Впереду" про них ані слова; теж саме і в програмі землевольців та чорно-передільців. В тогочасних соціялістично-народницьких колах „Землі і Волі", а по розкладу її — „Черного Передѣлу", — уважалося, що політичний елемент в програмі не мириться зі статро-народницьким напрямком; коли зимою 1877-78 р. „Обществу Земля и Воля" зроблена була (В. Осінським-українцем) пропозиція доповнити програму політичною частиною, то воно з обуренням „відкинуло введення будь-якого політичного елементу в свою програму".[7]) Блискучий ідеольоґ народництва М. Михайловський приблизно в той-же час писав: „будь вони прокляті ті політичні свободи, коли вони не зменшать нашого боргу перед народом"... В програмі „Испол. Ком. Нар. Волі", заявляючій (під літерою „А"), що „ми соціялисти і народники", зустрічаємо політичні домагання на другому пляні, а серед них (літера „Г" § 6) права на свободу сумління, слова і т. д., але ні слова про „рівне право для всякої особи", без огляду на пол і національність, з чого по-

---

[5]) Вміщаючи програм „Сѣверо-русского общества „Земля и Воля", редакція „Чер. Перед.", № 2 за вересень 1880 р., заявила: „ця програма — наша програма".

[6]) „За сто лѣтъ". Матеріалы по исторіи полит. и обществен. движеній в Россіи, 1825—1896 гг. Соціал-демократическое движеніе 1883—1896 г. г.).

[7]) Е. Серебряков. „Общество „Земля и Воля". Матеріялы по исторіи рускаго соц.-революц. движенія. Женева, 1894. № 4, ст. 32.

чинається політична частина програми „Громади“. В програмі „Рабочих членов Народ. Волі“ є (в § 6) про ті права тільки глухий натяк: „кожний член общини вповні вільний у своїх переконаннях і особистім житті“. Соціяльно-демократична ґрупа „Освобожденіе Труда“, яку по трох роках після появи програми „Громади“ склали особи перебуваючі за кордоном, (головно в Женеві, де працювали й українські „громадовці“) і які не раз попадали під удари блискучої критики Драгоманова, — у відродження від народницьких соціялістів цілою своєю програмою ставить ціль „створення свобідних політичних установ в нашій батьківщині“, а за те ні одного слова про економічні справи. В їх програмі (§ 3, 4, 5 та 6) говориться про право свободи сумління, слова, друку, зібрань, асоціяцій, руху, зайнять, про недоторканість особи й життя і про повну рівноправність всіх громадян незалежно від релігійного і племінного походження; не згадується одначе про рівноправність полів, що так виразно підкреслено в „Громаді“, де говориться про рівне право... „як чоловіків і парубків, так і жінок і дівчат“. Отже з усіх соціялістичних програм розрахованих на Схід Европи по раз перший програма „Громади“, з небувалою повнотою на перший плян поставила права людини і громадянина, які тогочасні народники-соціялісти іґнорували. Український соціялізм в цім відношенню далеко випередив соціялізм російський обох політичних напрямків і вплинув на них; зосібна український соціялізм виразно формулював рівне право женщини з мущиною.

Далі в політичній частині програми „Громади“ потавлено домагання безперешкодної „самоуправи (автономії)“ для кожної громади в її внутрішніх справах і застережено їй вільне означування свого відношення до інших громад, при чому громади всієї України малиб утворити вповні самостійну вільну спілку (федерацію), котра вступилаб у федеративний звязок не з Московщиною лише, але зі всенародньою, вільною Спілкою; чи інтернаціональною федерацією, в якій знайшлиб собі місце і всі інші народи. Існуючий тип державної орґанізації, виросший історично, централізований, з суворо додержуваною ієрархією і елементом примусу відкидався, а натомісць виставлявся ідеал, близький до анархічного. Програма „Народного Дѣла“ в політичній частині говорила про цілком анархічний тип політичної орґанізації: „Вся майбутня політична орґанізація — читаємо в ній — повинна бути ні чим іншим, як свобідною федерацією вільних робітників, як хліборобських так і фабрично-ремісничих артілей (асоціяцій). І тому, в імя політичної свободи ми хочемо перш за все остаточно скасувати держави, хочемо викорінення всякої державности з усіми її церковними, політичними, воєнно- і цівільно-бюрократичними, юридичними, в ч е н и м и (підкреслення наше — О. М.) і фінансово-економичними установами“. Анархічність цієї програми, писаної, як сказано вище, анархістом Бакуніном, полягає в свобідній федерації вільних робітників, тоб то федерування починається від окремих одиниць людських, тоді як „Громада“ починала федерування від фактично існуючих громад. Само собою, що в програмі „Нар. Дѣла“ не лишалося місця для жадної держави, яка, правда, в зовсім новій формі, в формі вільної спілки всіх громад України, але все-ж проглядала в „Громаді“: у останньої згадана вільна спілка представлялаб

з себе певну політичну одиницю, входячу, разом з другими їй подібними, в інтернаціонал федеральних національних вільних спілок. Поза тим в „Нар. Дѣлѣ“ поставлено домагання відносно знищення й наукових установ, про що в „Громаді“, яка на місце віри ставила позитивну науку, не могло бути й мови. „Вперед“, якого всі співробітники, крім самого Лаврова, були під впливом анархізму, не міг захищати принціпу державности. Після признання його головного редактора, П. Лаврова, — „в Росії визнання необхідного... minimum державної влади, роблене „Вперед-ом“, викликало невдоволення не тільки в рядах бакуністів, але й серед багатьох впередівців, що в теорії додержувалися прінціпів анархізму.[7]) „Вперед“ вбачав „в міжнародній робочій державі без терену соціялістичний ідеал Інтернаціоналу“.[8]) Тому й в програмі його знаходимо точку про „свобідну федерацію, як тип всякого „співжиття“.[9]) Сказано це занадто загально і тому неозначено; виглядає на змушену, але все-ж таки федерацію. В програмі „Чорного Передѣлу“ про обговорюване ту питання не згадано ані словом; але самий орган „Ч. П.“ названо органом соціялістів-федералістів і в першім його числі з 15. I. 1880 р. — редакція висловлюється за федерацією, як „свобідну орґанізацію знизу догори“. В програмі „Народньої Волі“ федеративного елементу немає; вона глухо згадує лише, що в народі жиють традіції“ зачатків федерального устрою, та (в пункті „Г“ § 2) говорить, і то без точніщого означення, тільки про „широке областне самоуправління“. Лише програма „Рабочих членов партіи Народньої Волі“ йде виразно шляхом федералізму і навіть далі; в точ. 4—6 читаємо: „Державній устрій мусить основуватися на союзнім договорі всіх общин, кожна община в своїх внутрішніх справах вповні незалежна і свобідна, а кожний член общини впові свобідний...; його свобода обмежується тільки в тих випадках, де вона переходить в насильство над другими членами своєї чи чужої общини“. Тут зазначився політичний вплив бакунінського анархізму, а наведені особливости — кожний член общини вповн сівобідний... надають їй прикмет анархії. В соц.-демокр. програмі „Освобожденія Труда“ не було жадного натяку на федерацію; згадується тільки про провінціональні і общинні самоуправління.

Зроблене нами порівнання точок програм про політичний устрій показує, що програма „Громади“ консеквентно провела у себе федеративний (але не анархічний) прінціп. Федерація закінчується в ній приєднанням громад України, як певного федерального політичного тіла, не до тої чи іншої з сусідних федерацій, а до федерації цілого світу, тоді, як в програмі „Народной Воли“ передбачується відняття влади у існуючого уряду і передача її Установчим Зборам, вибраним шляхом свобідного, загального голосування..., після чого малоби повстати „Постійне народнє представництво, повновласне у всіх загальнодержавних питаннях“. Отже таке народнє представництво малоби бути

---

[7]) П. Лавров. — „Народники-пропагандисты 1873—77 г. г. Матеріалы для исторіи Русскаго соціал-революціоннаго движенія, № 5, 1895 г. Женева, стор. 253.

[8]) Там же таки, стор. 256.

[9]) Програму знаходимо там таки на стор. 123.

орґанізоване централістично і вирішати справи цілої держави, значить всіх нагродів, не виключаючи й України. Не загально-державні питання, ц. то дотикаючі поодиноких лише областей держави полишено компетенції „широкого обласного самоуправління“, а не національного. Подібний конституціоналізм, тільки ще більш централістичний, проглядає і з програми „Освобожденія Труда“, що цілком відповідає централістичному характеру марксівського соціялізму. Там прямо говориться, що вони провадитимуть аґітацію за „демократичну конституцію“, якаб забезпечувала активне і пасивне виборче право до законодавчого орґану і до провінціональних та общинних орґанів самоуправління, передбачуючи оплату народніх представників“.

(Далі буде). **О. Мицюк.**

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Фраґменти з діяльности пов. союзів кооператив за 1926-1930 рр.

(Продовження*).

Щоби мати відповідь**) на те, яке применення знаходили чужі капітали в господарськім життю повітових кооперативних центрів — розглянемо слідуючу табелю:

Примінення чужих капіталів в господарськім життю ПСК.:

Роки:	Затягнений товаровий кредит ПСК[16])	%% Збільшення	Уділений товаровий кредит коо.-ам І. ст.	%% Збільшення
1926[17])	316.355·52	28·7	214.640·99	78·8
1927	512.565·21	62·0	496.851·53	131·5
1928	694.363·—	35·4	841.707·—	69·4
1929	1,101.082·—	58·6	1,966.473·—	133·6
1930	1,247.660·10	13·3	1,889.329·20	4·0[18])

*) Гляди „Кооп. Респ.“ № 3 за березень 1932 р.

[16]) Для більш яскравого підкреслення хибної господарки поодиноких ПСК в цім зіставленню наводимо тільки кредит ПСК, затягнений в товарах, не звертаючи уваги на готівковий кредит, який кредитовій політиці повітових центрів надає ще більш сумного вигляду.

[17]) Зменшення в порівнанню з 1925 р., де товаровий кредит ПСК виносить квоту 407.284.73 зол.

[18]) Зменшення в порівнанню з 1929 р.

**) Перед читанням дальшої частини статті Д-ра П. Панченка: „Фраґменти з діяльности Повітових Союзів Кооператив за 1926—1930 рр.“ просимо виправити слідуючі прикрі друкарські помилки і недогляди, які зайшли в першій її частині (гл. „К. Р.“ ч. 3 за березень 1932 р.): гл. слідуючу сторінку.

Збільшення суми уділених, в порівнанню до суми затягнених кредитів ПСК.:

Роки:	%% відношення уділених товарових боргів до затягненого товар. кредиту.	В абсолютних цифрах	в %%
1926	67·8	101.714·53	47·4[19])
1927	96·9	15.713·68	3·2[20])
1928	121·2	147.344·—	21·2
1929	178·6	865.391·—	78·6
1930	151·4	541.669·10	51·4

Наведена табеля дає на поставлене вгорі питання дуже просту відповідь, а саме: повітові кооперативні центри побирали (за певним процентовим обтяженням ціни) на кредит товари для того, щоби доставлений товар негайно (і розуміється — безпроцентово) розборговувати кооперативам І. ст. Цим шляхом велася успішна деморалізація низових кооператив, яких привчалося до легкого життя на кредит. Що торкається повітових кооперативних центрів, то останні, не осягаючи з такої торговельної політики жадних матеріяльних користей для себе, натомісць значно погіршували свій матеріяльний стан новими труднощами фінансового характеру.

[19]) і [20]) В 1926 і 1927 рр. було уділено кооперативам І. ст. менше кредитів, в порівнанню до суми затягнених в тих роках кредитів на 101.714.53 зол. або 47.4 проц. в 1926 р. і на 15.713.68 зол. або 3.2 проц. в 1927 р.

	Надруковано:	Має бути:
На стор. 100, 16 рядок згори	ПСК[3])	ПСК[4])
„ „ 100, 18 „ „	рівнорядне місце	принаймі рівнорядне місце
„ „ 101, 12 „ знизу	свої вплачені кредити	свої вплачені до ПСК уділи, але й побрати ще на безпроцентовий кредит...
„ „ 102, 15 „ згори	цієї справи	цієї справи бракувало тільки
„ „ 102, 28 „ „	ПСК Борщів	ПСК Бучач
„ „ 102, 29 „ „	218.274·83	215.581·78
„ „ 102, 30 „ „	99.502·18	108.854 20
„ „ 102, 30 „ „	майже половину	більше половини
„ „ 102, 32 „ „	ПСК Бучач	ПСК Коломия
„ „ 103, 17 „ „	хоч в 1930 р.	(хоч в 1930 р...
„ „ 104, 2 „ знизу	має перевести	має принести

Неправильно надруковану на стор. 100 табелю: „Процентове збільшення власних фондів ПСК за 5 літ, в порівнанню з попередніми роками“ — просимо змінити в слідуючій спосіб:

Роки:	Запасні фонди	Уділи	Власне майно разом:	Власне майно в пересічи на 1 ПСК:
1926[3])	179.9	134.1	144.2	124.7
1927	108.5	146.9	137.2	119.6
1928	143.2	68.0	84.8	55.9
1929	84.3	59.9	67.0	57.2
1930	36.1	30.7	32.4	12.5

Редакція.

Придивляючися блище цифрам вгорі наведеної табелі — бачимо, що вже від 1927 р. починаючи — сума уділених ПСК товарових кредитів (кругло 500.000 зол.) майже рівнялася квоті затягнених кредитів в товарах (кругло 512.000 зол.). В 1928 р. квота розборгованих товарів вже перевищувала квоту затягненого товарового кредиту на суму 147.344 зол. (21.2 проц.), в 1929 р. — перевищувала на суму 865.391 зол. (78.6 проц.) і в 1930 р. — на суму 641.669 зол., або 51.4 проц. Разом з цім процентове відношення уділених товарових боргів до затягненого товарового кредиту, починаючи з 1926 р., як бачимо, безустанно зростає і тільки в 1930 р., завдяки рішучій протиборговій акції РСУК, — дає спадок у висоті 27.2 проц. в порівнанню до попереднього року.

З цього слідує, що значна частина затягнених ПСК готівкових кредитів (близько 900.000 зол. в 1929 р. і близько 700.000 зол. в 1930 р.), за користання якими платилося великі суми (в 1926 р. було виплачено на рахунок: відсотків, провізії, комісу, курсових ріжниць і т. п. — 62.214.70 зол.[21]), в 1930 р. — кругло 700.000 зол.) — призначалася на закуп товарів, які безпроцентово розборговувалися кооперативам І. ст. Трансакція, яку ніяк не можна порадити як примір до наслідування!

Примінення чужих капіталів[22]) в господарськім життю **поодиноких** ПСК в 1930 р. — показує слідуюча табеля, в якій для порівнання подаємо 5 кращих і 5 гірших під цим оглядом Сюозів:

Як бачимо, в 5-ти кращих ПСК[23]) розмір уділених в 1930 р. това-

Примінення чужих капіталів в господарськім життю поокремих ПСК. за 1930 р. (Кращі ПСК.):

Кращі ПСК.:	Затягнений товаровий кредит	Уділений товаровий кредит (коо-вам І ст.):	%% відношення розборгованої квоти до затягненого товарового кредиту:	Квота не розборгованих (затягнених на кредит) товарів:	
				В абсолютн. цифрах:	В %% відношенню до затяг. тов. кредиту:
1.	135.476·67	15.454·88	11·4	120.021·79	88·6
1.	52.152·91	15.826·43	30·4	36.326·48	69·6
1.	53.721·22	21.514·65	40·1	32.206·57	59·9
1.	137.468·09	85.182·88	62·0	52.285·21	38·0
1.	82.533·04	60.462·70	73·3	22.070·34	26·7
Разом 5 ПСК	461.351·93	198.441·54	43·1	262.910·39	56·9
В пересічи на 1 ПСК:	92.270·38	39.688·30	43·1	52.582·08	56·9

[21]) Дані з еляборату: „Огляд діяльности ПСК за 1926 р.“ — дир. М. Капусти, якого цінними вказівками я з вдячністю користувався при писанню цієї розвідки.

[22]) Для кращого підкреслення невідповідної господарки ПСК — беремо під увагу тільки кредит ПСК, затягнений в товарах.

[23]) Під оглядом примінення чужих капіталів в господарськім життю ПСК.

рових кредитів (кооперативам І. ст.), в порівнанню до розміру затягнених в тім році кредитів товарами, вагався в межах: 11.4—73.3 проц. (пересіч на 1 ПСК — 43.1 проц.).

Отже, в 5-ти кращих ПСК розмір не розборгованих (затягнених на кредит) товарів — вагався в межах: 26.7—88.6 проц. у відношенню до затягненого товарового кредиту. В пересічи для 1 ПСК % нерозборгованих товарів виносив квоту у висоті 56.9 проц. затягненого товарового кредиту.

Примінення чужих капіталів в господарськім життю поокремих ПСК. за 1930 р. (гірші ПСК):

Гірші ПСК.:	Затягнений товаровий кредит	Уділений товаровий кредит (коо-вам І. ст.):	%% відношення розборгованої квоти до затягненого товарового кредиту:	Розборгована квота понад висоту затягненого товарового кредиту:	
				В абсолютн. цифрах:	В %% відношенню до затяг. тов. кредиту:
1.	8.190·80	90.922·31	1110·1	82.731·51	1010·1
1.	7.604·85	72.955·16	959·4	65.350·31	859·4
1.	24.271·66	100.579·55	414·4	76.307·89	314·4
1.	34.746·31	101.640·31	292·5	66.894·—	192·5
1.	88.704·50	238.996·08	269·4	150.291·58	169·4
Разом 5 ПСК	163.518·12	605.093·41	370·0	441.575·29	270·0
В пересічи на 1 ПСК:	32.703·63	121.018·68	370·0	88.315·05	270·0

В гірших 5-ти ПСК[23]) в 1930 р. було, таким чином, безпроцентово розборговано: всі затягнені товарові кредити, а також певну скількість куплених за готівку товарів (переважно — на готівковий кредит), розмір розборгування, яких вагався в межах: 269.4—1110.1 проц., у відношенню до затягненого в тім році товарового кредиту. В пересічи для 1 ПСК — % розборгованости товарів виносив — 370.0 проц. затягненого товарового кредиту.

Таким чином, стан розборгованости товарів в 10 ПСК за 1930 р. у відношенню до затягненого тов. кредиту мав слідуючий вигляд:

в кращих 5 ПСК (пересіч) — 43.1% розборгованости (в цьому — найкращий ПСК — 11.4%);

в гірших 5 ПСК (пересіч) — 370.0% розборгованости (в цьому — найгірший ПСК — 1110.1%).

Застосування такої торговельної політики в господарському житті повітових кооперативних центрів привело останніми часами певну скількість ПСК до дуже тяжкого фінансового положення. Такий сумний вислід експерименту з уділенням кредитів в ПСК (а також — в низових кооперативах), що ішов в розріз з прінціпами Рочделя, може послужити на майбутнє дуже добрим остерігаючим прикладом невідповідного господарювання.

---

[23]) Під оглядом примінення чужих капіталів в госп. життю ПСК.

[24]) Під оглядом примінення власного майна в госпорськім життю Союзу.

З цією погубною практикою союзних кооператив вже від довшого часу провадить рішучу боротьбу РСУК і Центросоюз. Рік 1930, як вислід цього змагання РСУК, вже показує зменшення висоти уділених ПСК кредитів на 4.0 проц., в порівнанню з попередним роком. Минулий 1931 рік, який проходив під гаслом енерґійної боротьби з кооперативними боргами, має дати значне зниження проценту розборгованости товарів. В 1932—33 рр. — мається надія перейти до 100 проц. безборгового торгу.

Таким чином, кооперативні центри, зогляду на малі власні оборотові засоби, примушені були чужими капіталами збільшувати свій оборотовий фонд. На що саме і в який спосіб витрачалися затягнені кредити — на це вже дала відповідь вгорі наведена табеля.

Яке приміненння знаходили в життю ПСК власні капітали, на це запитання дає відповідь слідуюче порівнання:

Примінення власних капіталів в господарськім життю ПСК.:

Роки	Запасні фонди ПСК.	Уділи ПСК	Нерухомости ПСК.	Рухомости ПСК.	Льокації ПСК.	Запаси товарів ПСК.
1926	37.717 89	110.932·72	57 234·35	41 937·13	33.113·88	578.459·—
1927	78.639·66	273.925·47	120.732·34	73.643 83	83.978·38	1,049.024·—
1928	191.289·—	460.197·—	331.307·—	118.468·—	121.848·—	1,771.879·—
1929	352.589·—	735.795·—	695.715·—	220.441·—	231.881·—	2,844 157·—
1930	479 871·55	961.787·01	907.367 89	240.633·64	278.029·82	2,073.396·—

Як бачимо, частину власних фондів ПСК було приміщено в льокаціях (уділи й іншого характеру вкладки), частину було ужито на закуп рухомостей (переважно — необхідних бюрових уряджень), а решту було розходовано на будівлю, евентуально, закуп власних домівок. На закуп товарів, таким чином, вже забракло власних капіталів.

Коли в перших двох випадках — така льокація власних фондів ПСК диктувалася конечною необхідністю, в третім випадку (недвижимости) — ц е був нерозважний крок, викликаний в деякій мірі хибною амбіцією, який привів до унерухомлення власних капіталів повітових центрів якраз в добу найгострішої скрути за грошем. Таке необачне унерухомлення власник фондів ПСК — було одною з найголовніших причин тяжкого перебігу сучасної сільсько-господарської крізи в життю українських кооператив.

Аналізуючи наведений цифровий матеріял, знаходимо, що в 1926 р. повітові кооперативні центри витратили на будівлі власних домівок на 19.516.46 зол. більше від квоти власних резервових капіталів, що дає 51.8 проц. запасних фондів ПСК за 1926 р. В. 1927 р. — витратили більше на 42.092.68 зол., що дає 53.5 проц. запасних фондів ПСК на той рік. В 1928 р. — витратили більше на 140.018 зол., що дає 73.2 проц. запасних капіталів ПСК на той рік. В 1929 р. — витратили більше на

343.126 зол. (97.3 проц.) і в 1930 р. — витратили більше на квоту 427.496.34 зол., що дає 89.1 проц. власних фондів ПСК за 1930 р. Отже, з поглиблюванням крізи, як бачимо, збільшувався розмір унерухомлення власних фондів ПСК в будівлю домівок.

Таким чином на будівлю власних домівок повітових кооперативних центрів в 1930 р. (як і в попередніх роках) були витрачені всі резервові фонди ПСК, а також було взято на цю ціль кругло пів міліона зол. (427.496.34 зол.) з рахунку уділових капіталів.

Розмір унерухомлення власних фондів в поодиноких ПСК за 1930 р. показує слідуюча табеля, в якій для порівнання подаємо 5 кращих і 5 гірших під цим оглядом Союзів:

Унерухомлення власних фондів поокремих ПСК. за 1930 р. (кращі ПСК):

Кращі ПСК.	Власні капітали	Унерухомлено	%% унерухомлення власних капіталів	Власні вільні капітали	%% власного майна
1.	67.554·96	57.865·88	85·6	9.689·08	14·4
1.	55.213·02	38.230·53	69·2	16.982·49	30·8
1.	53.269·81	26 929·56	50·5	26 340·25	49·5
1.	64.293·12	25 622·35	39·8	38.670·77	60·2
1.	33·602·57	10.022·19	29·8	23.580·38	70·2
Разом 5ПСК	273.933·48	158.670·51	57·9	115.262·97	42·1
В пересічи на 1 ПСК.:	54.786 69	31.734·10	57 9	23.052·59	42·1

Як бачимо, в 5-ти кращих[24]) ПСК унерухомлення власних фондів в 1930 р. вагалося в межах: 29.8 — 85.6 проц. власних капіталів, наведених для приміру Союзів (в пересічи на 1 ПСК унерухомлення виносило 57.9 проц. власних фондів ПСК).

(Продовження попередн. табелі гл. на ст. 153 вгорі).

Таким чином, в 5-ти гірших[24]) ПСК в 1930 р. були унерухомлені (в недвижимостях, движимостях і льокаціях) всі їх власні капітали, а також певна скількість чужих фондів, розмір унерухомлення, яких вагався в межах: 37.5—75.9 проц. затягнених готівкових (а в 2-х випадках і товарових) кредитів. В пересічи на 1 ПСК — унерухомлення чужих капіталів виносило 52.1 проц. затягненого готівкою (і в 2-х випадках також) готівкового кредиту.

Т. є. стан унерухомлення власних (зглядно власних і чужих) фондів в 10 ПСК за 1930 р. мав слідуючий вигляд: (гл. друга таб. на ст. 153).

Коли ми підсумуємо наведені інвестиції власних фондів всіх повітових центрів за 1930 р. (нерухомостей — зол. 907.367.89, рухомости — зол. 240.633.64 і льокації — зол. 278.029.82) і одержану квоту (зол. 1,426.035.35) відрахуємо від загальної суми власних фондів ПСК (зол. 1,441.658.56), — дістанемо розмір власних вільних фондів 40 ПСК, що буде виносити зол. 15.627.21 . . . . на зол. 5,488.024.22 чужих капіталів ПСК, не враховуючи в цю суму зол. 2,270.746.81 векслевого кредиту.

Унерухомлення власних фондів поокремих ПСК. за 1930 р. (гірші ПСК)

Гірші ПСК.	Власні капітали	Унерухомлено	Унерухомлені чужі капітали	Затягнений готівковий кредит	%% унерухомлення чужих капіталів
1.	77.763·48	168.649·55	90.886·06	125.489·36 [25])	72·4 [25])
1.	38.645·97	104.949 97	66.304·—	133.137·38	49·8
1.	55.337·87	119.311·70	63.973 83	84.185·57	75·9
1.	110.097·59	170.498·93	60.401·34	158.730·40 [26])	38·0 [26])
1.	126.233·43	178.700·14	52.466·71	139.664·26	37·5
Разом 5 ПСК	408.078·34	742.110·29	334.031·95	641.206·97	52·1
В пересічи на 1 ПСК.:	81.615·66	148.422·05	66.806·39	128.241·39	52·1

Унерухомлено:

ПСК.	Власних фондів в %%	Чужих фондів в %%	Стан власних вільних фондів на 1930 р (вислідний), в %%
В 5 кращих ПСК. . . .	57·9	0·—	42·1
В 5 гірших ПСК. . . .	100·—	52·1	0·—
В 1 найкращому ПСК. .	29 8	0·—	70·2
В 1 найгіршому ПСК .	100·—	75·9	0·—

Колиж ми додамо до власних фондів ПСК на 1930 р. білянсові надвижки, що в тім році виносили квоту зол. 27.713.81 і від одержаної суми (зол. 1,469.372.37) віднімемо тогорічні білянсові страти (зол. 407.389.78) — дістанемо розмір власного майна повітових кооперативних центрів на день 31. грудня 1930 р. у висоті зол. 1.061.982.59, в той час, як наведені інвестиції, як бачили, виносили в тім році суму зол. 1,426.035.35. Отже в сумі витрачених власних коштів на недвижимости, движимости й льокації було на квоту зол. 364.052.76 унерухомлено також і чужих капіталів, які були вжиті переважно на будівлю власних домівок ПСК.

Таким чином, будівля кооперативних домівок відбувалася, за браком власних засобів, майже на половину (41.8%) на випозичені капітали, що являється великим ризиком навіть в добу економічного підйому. Ці хибні господарські потягнення керуючих органів ПСК дуже болюче відбилися в 1930 і 1931 рр. (кульмінаційний пункт світової

[25]) Готівковий і товаровий кредити разом (кредит, затягнений готівкою — зол. 69.721.12, товарами — зол. 55.768.24). Т. ч., унерухомлено весь готівковий кредит, а також зол. 21.164.95 — з рах. товарового кредиту.

[26]) Готівковий і товаровий кредити разом (кредит, затягнений готівкою — зол. 23.253.73, товарами — зол. 135.476.67). Т. ч., унерухомлено весь готівковий кредит, а також — зол. 37.147.61 з рах. товарового кредиту.

кризи) на матеріяльнім стані повітових кооперативних центрів, вимагаючи від „Центросоюза“ і других кооперативних надбудов III. ст. великих (і дійсно понесених жертв), в напрямі санації захитаних такою господаркою союзів. **П. Панченко.**

(Кінець буде).

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Кооперація в школах округи львівської кураторії.

Запозичаємо цю статтю з неофіційної частини урядового часопису Кураторії львівської шкільної округи „Дзєнуженьдови“ (ч. 12. з 25. грудня 1931 р.), написану д-ром К. Вайдліх-ом, з якої м. ін. бачимо, що шкільні власти систематично підготовляють ґрунт для заведення науки кооперації в прилюдних школах. В тім світлі незрозумілим є те, що в кругах учительства „Рідної Школи“, мимо виразної постанови керуючих органів „Р. Ш.“, трапляються ще одиниці, які так важну справу свідомо нехтують. — Ред.

Серед сучасного тяжкого господарського положення у всіх краях щораз частіше чуються голоси про потребу перебудови господарського ладу. Ця перебудова може наступити або під зовнішнім примусом влади, або шляхом внутрішніх зусиль людських душ.

Примусова господарська перебудова, примінювана на ріжний спосіб підчас світової війни а нераз і пізніше, показалася нетривкою, з хвилевими лише наслідками. Ось чому очі теоретиків і практиків щораз більше звертаються в бік таких господарських організацій, котрі перебудовують господарський лад, спираючись на перетворенню понять і сумління широких верств людности.

Досі найбільш розповсюдненою і найкраще опрацьованою, формою таких організацій являється кооперативний рух.

Він позволяє постепенно перетворювати цей господарський лад, котрого підставою є визиск людини людиною, на лад, оснований на самопомочі найширших верств.

Однак, водночас зі зростом загального заінтересування кооперативним рухом, керівники цього руху звертають все частіше увагу на обставину, що перш завсе мусять бути кооператори, а потім кооперативи, що успіх цілого руху залежить від степення виробленности людей, беручих в ньому участь, та що кооперативи перестають бути кооперативами, як що їх члени не мають кооперативних понять і сумління.

Супроти такої постановки справи, проблєма образування і виховання майбутніх членів кооператив висувається на одно з перших місць між суспільно-господарськими проблємами.

В львівській шкільній окрузі кураторія, за порозумінням з кооперативними установами і широкими сферами вчительства, звернула пильну увагу на справи кооперативного виховання і освіти.

Творець польської с.-г. кооперації бл. п. др. Франц Стефчик і його співробітник б. п. Леон Тварецкі опрацювали способи провадження

шкільних щадниць і предложили їх б. Шкільній Краєвій Раді в 1910 р. Від того часу серед шкільної дітвори почала розвиватися сотикова ощадність. В 1925 р., по війні і деволюації, Патронат Рільничих Кооператив у Львові звернувся до кураторій у Львові й Кракові в справі відновлення акції. Праця роспочалася, але утруднювали її брак метод і підготовки серед учительства.

З метою усування цих браків кураторія зорґанізувала з ініціятиви Патронату в днях 28, 29, 30. січня 1930 р. трохденний курс для повітових інструкторів шкільних щадниць. На курсі взяло участь 62 учителів і учительок з 53 повітів. Курс мав одночасно характер наради для порозуміння в справі системи ведення шкільних щадниць. Значна більшість учасників висловилася за готівковою системою, але допущено також систему марок. Кожний з учасників курсу приняв обовязки інструктора шкільних щадниць у свойому повіті, а пізніше проводив на районових конференціях вправи у веденню шкільних щадниць, свого роду кілька-годинні курси, супроводячи їх рефератом. Інструктори перевели 54 таких курсів в 34 повітах, а участь в них взяло 2.399 осіб з учительства. Так створено підстави для поширення в окрузі львівської кураторії шкільних щадниць. Облегчується їх розповсюднення видаванням друків, яке провадить Патронат Рільничих Кооператив у Львові. Їх набувають каси Стефчика і безплатно доставляють школам, котрі льокують в їх касах зібрані ощадности.

В деяких повітах інструктори шкільних щадниць, підтримані сильно повітовою шк. владою, розвинули дуже оживлену діяльність, уділюючи всім школам в повіті вказівки в справах шкільних щадниць та інформуючи докладно про стан праці Кураторію і Патронат.

Крім того маємо справоздання кас Стефчика про кількість вкладкових книжочок, видаваних учням, і про суму ощадностевих вкладок. На підставі останніх цього роду справоздань маємо такий стан (для цілої округи львівської куроторії):

Кількість учн. книжочок	11.300	15.400	16.000	18.300
Сума учн. вкладів в зл.	86.000	115.000	118.400	137.500
Пересічно на 1 кн.	7.61	7.49	7.40	7.51

Зріст суми вкладів, як і ощадників є отже сталий. Шкільні щадниці та інші де-не-де проваджені шк. кооперативи зможуть тільки в дальшій будуччині дати кооперації членів і співробітників. Учителі, обіймаючи нині працю на селі, не мають достаточного знання кооперативного руху. Щоби усунути цю недостачу, ознайомити молодих учителів з засадами кооперації та заохотити їх до цієї прці, Патронат в порозумінні з кураторією розпочав низку трохденних кооп. курсів для учнів і учениць останнього курсу в учительських семинарах.

Кураторія видала в цій справі кілька обіжників до дирекцій і на їх основі Патронат порозумівався зі школами в справі речинців курсів. В 1929/30 році відбулося 6 курсів, в 1930/31 р. 23 курси. Програма кожного курсу обіймала: 1) 8 викладів, 2) практичні вправи у веденні шкільної щадниці, 3) семинарійні сходини, на яких учасники відчитували виробо на добровільно обрані теми та відбувалася дискусія, 4) прогульку до молочарської кооперативи.

Кожний учасник одержав при відкриттю курсу формуляри для вправ у веденні шкільної щадниці і брошуру з описом переведення курсу та диспозицією всіх викладів.

Виклади були на такі теми: 1) роля кооп. руху в суспільному житті, 2) основні правні приписи, 3) розвиток кооп-в ріжних типів у звязку з загальним рухом до сусп.-господарської самооборони широких мас, 4) праця кас Стефчика, 5) молочарські кооперативи і збут яєць, 6) засади кооп. товарообміну і завідування кооперативою, 7) орґанізація кооп. руху в Польщі (Рев. Союзи, банки і туртівні), 8) методи освітньої праці кооперації та найпильніші потреби руху.

Теми вибрані учасниками для самостійних виробів бути такі: 1) значіння кооперації в сусп. житті, 2) як заснувати кооперативу як її розвязати, 3) способи щадження на селі і в місті, 4) на що треба особливо звернути увагу, починаючи працю в касі Стефчика, 5) умовини заснування і способи праці молочарської кооперативи, 6) як постепенно засновувати ріжні типи кооператив, 7) Lisków (к. Каліша), як примір кооп. праці, 8) як зачати і розвивати кооп. виховання шк. дітвори і молоді, 9) способи ширення кооп. освіти.

Курс починався викладами, які закінчено першого дня роздачою повищих тем, по полудні першого дня відбулися вправи у веденні шкільної щадниці. Другий день був присвячений прогульці. Третього дня відбувалися семинарійні сходини з читанням рефератів, дискусією, та решта викладів.

(Опускаємо в цім місці таблицю, котра показує, де, в якому часі і скільки було учасників на курсах, з котрої бачимо, що за три ост. роки улаштовані були курси в 24 місцевостях, в 70 днях. Через ці курси перейшло 2.111 осіб, які виробили 688 задач і відбули 16 прогульок).

Про переведенні курсів розіслано учасникам квестіонарі що до умов кооп. і суспільної праці в тих місцевостях, де вони одержали учительські посади.

Зі шкільної кооперації у Франції. В році 1928/29 було у Франції вже 7.439 шкільних кооператив — типу, якого характені черти спробуємо нище подати. Існують такі кооперативи в більшости при народніх сільських школах. Возьмім для прикладу звичайне собі село з 8 сотками мешканців, головно дрібних ремісників, хліборобів та рибаків. Воно має дві кооперативи продуцентів, споживчу кооперативу і сіл.-господарську.

Школа в селі хлопяча двоклясова на 40 учнів.

Громадський уряд ставиться до школи прихильно, але він бідний і не може богато помогти школі.

Ось як у форм резюме описує директор школи шкільну кооперативу.

Засади: 1) в міру можности вся праця, звязана з веденням кооперативи, забезпечується самим дітям;

2) ухвали переходять більшістю і бувають таємні, коли ходить про вибір управи (справника, секретаря і скарбника) та отверті, через підняття рук у всіх інших справах;

3) всі кооператори по упливі першого року набувають право голосу та ініціятиви;

4) я сам (учитель) між ними є тільки одним з членів кооператив, я застеріг собі право вета, але я ніколи з нього не користав, (це не значить, що більшість все була по моїй стороні).

Засоби: 1) добровільні датки малих кооператорів; і вони напливають; на початок принято, що вони не переступають висоти 50 сотиків (приймаються також вкладки б. учеників);

2) справу розвязано ще й в цей спосіб: люде нашої околиці є дуже великими аматорами їдомих слимаків; ми збираємо їх у великих кількостях і продаємо сотку за 3 франки; рівнож збираємо і продаємо жолуди (по 20 фр. за сотнар). Слухачі курсу для дорослих при школі видають кожного року в зи-

мі під моєю орудою забавовий вечер з виставою, який приносить якусь сотку франків. В громаді є богато людей, які люблять читати: ми позичаємо їм книги за малою винагородою;

3) нарешті, головним джерелом прибутків є те, що становить головну діяльність кооперативи, а саме купівля і продаж всіх шкільних потреб.

Я безінтересовно уділив кооперативі кредит у формі готівки, котрою тоді розпоряджав.

Одначе ця сума була замала навіть на початок для основного фонду к-ви і його треба було доповнити. Для цього ми випустили 10 облігацій по 25 фр. на 4 проц. річних. Власниками облігацій є батьки учнів. Що року облігації пускаємо в рух а викуплюють їх звичайно старші ученики.

Ціни продажі встановлюють Загальні Збори.

Справника вибираємо що місяця. Він укладає місячний бюджет к-ви і т. д.

Скарбник складає рахункове справоздання, кілька разів денно перевірює касу і т. п.

Видатки: Прибутки виносили в 1930/31 році 797 фр. і 85 сот. Ця сума видаткована була (або буде) в такий спосіб:

1) на шк. потреби: книжки до бібліотеки, научний матеріял, на купно стереоскопічного апарату, передплата на часопис „A-Z", прикрашення школи;

2) на добровільні цілі: датки на незаможних учнів, поміч (на пропозицію когось з учнів) бідній родині, пожертва на боротьбу з сухотами.

Зворушуючий приклад плекання шляхотних суспільницьких почувань в молоденьких душах і зразок заопікування їх загально-культурними потребами.

З шкільного кооперативного руху в Болгарії. Шкільні кооперативи а останньому часі дуже поширюються по цілій країні. Це спонукало Центральний Кооперативний Банк Болгарії видати зразковий статут для шк. кооператив. І з цією метою Банк видав переклад статуту французьких шк. кооператив, рекомендуючи його, як зразковий для болгарських шк. кооператив.

За розвитком шкільних кооператив в Румунії стежить і ними інтензивно опікується найвища коoп. централя країни „L'Office national de la Coopération". Вона крім того поручила двом своїм урядникам спеціяльно і виключно займатися пропагандою ідеї шк. кооператив, допомагаючи в її реалізації. Нарешті вона покликала фахівців для опрацювання зразкових статутів для шк. кооператив в початкових і всіх інших школах.

Ці кооперативи мають повставати зовсім свобідно тільки при допомозі і під загальним доглядом коoп. союзів, централі та шк. властей.

Обєднувати мусять найменше по 30 членів, при чому належати до них можуть і б. учні та учениці до 21 р. життя. Шкільні власти прийматимуть в кооперативах участь титулом почесних членів.

Уділ виносить 10 лей. Кожний член повинен внести що найменше 1 уділ, але не може мати більше як 100 уділів.

Діяльність шк. кооператив полягатиме: 1) в продажі членам всіх шк. потреб; продаж на кредит заборонена; 2) збиранню ощадностей і уділюванню позичок на процент, який не може бути вищий від проценту державної каси вкладок і ощадностей; 3) орґанізація ріжних варстатів дитячої праці, садження дерев, культура шк. і домових садків, збирання лічничих трав, опіка над деревами і гніздами корисних пташок, боротьба зі шкідниками, творення гром. аптечок і т. под.; 4) хори і аматорські гуртки, ріжні свята і обходи, ріжного роду взаїмопоміч і допомога потребуючим, екскурсії для огляду кооператив, склепів, фарм, і з метою нпр. колекціонування ростин та тварин; 5) участь, за згодою і під доглядом вихователів в працях по вдержанню порядку в шк. льокалях, особиста гігієна; 6) заохочення товаришів до поширення знання шляхом самоосвіти і поміч в користанню з шк. бібліотеки; 7) продажа книжок і журналів для мешканців громади;

Журнал „Curierul Cooperator" містить вістки про житя і діяльність шк. кооператив і на жадання керівника школи їм надсилається.

Проектується основання в майбутньому осібної централі шк. кооператив, до участи в котрій будуть закликані всі шк. кооперативи. Контролю над нею обійме заг.-державна коoп. централя разом з міністерством освіти. Осідок шк.-коoп. цертралі буде тимчасом при шк. кооперативі в школі „de Porcesti", основаній в 1924 р. з капіталом в 933 лей і посідаючій нині вже 17.000 лей власних капіталів.

Шкільна кооперація на Міжнародній виставці, присвяченій дитині, творитиме її спеціяльну секцію. Виставка відбудеться в Букарешті і триватиме протя-

гом травня б. р. Організатором виставки є найвища державна централя румунської кооперації „L'Office National“, котра запрошує і хоче забезпечити як найбільшу участь закордонних шкільних кооператив. Виставлені будуть: статути і реґуляміни, найбільш цікаві і характеристичні протоколи Заг. Зборів, адміністр. органів і т. п., короткі монографії шк. кооператив, фотографічний матеріял, предмети, що ними шк. к-ви торгують, фотографії і документи, що вказують на ті чи інші удосконалення, які шк. кооперативи запроваджують до шк. обстанови і помічних педагогічних засобів, далі матеріяли до екскурсій, улаштованих з фондів шк. кооператив, та нарешті матеріяли, що відносяться до помочі бідним і хорим дітям.

Треба сподіватися, що ця виставка дасть перегляд поширення, обсягу і результатів діяльности шкільних кооператив у світі та позволить судити про педагогічну ролю і значіння кооперації в системі загальної освіти молоді.

Дванадцятий курс Міжнародньої Кооперативної Школи відбудеться в Празі чеській в днях 2—16 липня 1932 р. Курс триватиме отже два тижні, протягом котрих відбудеться, крім кооп. прогульок і оглядин, два циклі викладів.

В першому тижні відчитані будуть реферати на кооперативні теми: про рочдельські принціпи, про кооп. науку бл. п. Шарля Жіда та огляди кооп. руху в Чехословаччині, в прибалтийських державах та в південно-східній Европі.

Другий цикль викладів присвятиться дуже актуальним господарським проблємам міжнароднього кооп. руху. Теми цих викладів будуть такі: 1) раціоналізація і споживач, 2) міжнароднья організація товарообміну, 3) кооперативне капітало-нагромадження і зужиття, 4) життевий рівень (Das Lebensstandar) і 5) кооперативний розвиток і господарська співпраця між державами.

Про умови запису на цей курс гл. Г. К. Ч. ч. 13 за б. р.

Катедра кооперації на державній політехніці в Швайцарії. Адміністраційна Комісія Союзу споживчих кооператив Швайцарії зажадала від Швайцарської Шкільної Ради створення в можливо найкоротшому часі катедри для навчання кооперації на державній федеральній Політехеці. На цій катедрі трактувалисяб всі справи, інтересуючі і так чи інакше дотикаючі кооперативний рух. Домагання це підперли Центральний Союз швайцарських молочарень, Федерація сіль.-госп. кооператив бернського і сусідних кантонів та госп. круги.

Програма кооперативних студій на фільософічному факультеті університету в Букарешті. Румунія належить м. ін. до тих країн, котрі старанно дбають не тільки про кооп. освіту і виховання, але й про розвиток кооперативної науки і в цьому відношенні можуть бути зразком передовсім для тих країн чи народів, у кооперації котрих ще й досі покутує давня боязнь теоретичної думки; не виключаючі і нас грішних. Ці мусять як найскорше позбавитися примітивізму „нищих духом“, знищуючи так останнє тавро неволі — передовсім неволі духа, та, опоясавшися мечем науки, за його поміччю вирушати на підбій життя — так, як до того простують всі народи, а навіть ті, котрих відсталість стала мало що не присловутою — Румуни.

Ось що плекають і чому вони навчають у вищій школі:

1) Кооперація — наука і історія,
2) Форми кооперування,
3) Проблеми кооперації на міжнародньому полі,
4) Кооперація і соціяльна реформа,
5) Кооперація і капіталізм,
6) Кооперація і соціялізм,
7) Етика і кооперація,
8) Організація життя студіюючої молоді на кооп. засадах,
9) Усуспільнення в економіці через кооперацію.

По цій програмі викладалися кооп. дисципліни в 1931/1932 шк. році.

Скільки Швайцарському Союзові спожив. кооператив (Базель) коштують часописи? Союз цей видає шість кооп. часописів (та один ілюстр. додаток „Соор“ в трьох мовах): на німецькій мові — три, на французькій — два і один на італійській.

Всі ці часописи, рахуючи в тім всі редакційні, адміністраційні і друкарські видатки, коштують 1.390.188,86 швайц. франків. Ціж видатки тільки в половині покриваються з передплати і оголошень, які дають Союзові суму: 700 тис. 658,47 шв. фр. Решту видатків в квоті 689.530,39 шв. фр. покриває гуртівня зі своїх надвишок. (Зі звідомлення Союза за 1931 р.)

Ніде мабуть освітно-пропаґандистичні видання не були і не є джерелом зисків. Є це видатки, які повертаються кооперативному рухові в інших вартостях — духових — вічних, найтривкіших підвалинах кооп. руху.

З ПРЕСИ.

Наша преса про Шарля Жіда. З нагоди смерти проф. Ш. Жіда появилися досі в нашій пресі, крім дрібних хронікальних заміток, дві більші статті: в „Ділі“ і в „Новому Часі“. Першою хронольоґічно є стаття „Діла“ (ч. 60 з дня 19. III. 32). Написана Е. Храпливим. Йомуж належить статейка про Ш. Жіда в „Господарсько-кооперативному Часописі“ (ч. 13. за б. р.), яка є переповідженням статті, поміщеній в „Ділі“. Стаття Е. Храпливого є чимсь більшим від звичайної собі біоґрафії-некрольоґа. Є вона спробою характеристики великого ученого і викладу його засад — спробою, котра поважно занепокоює тих, хто уважно студіював Ш. Жіда, збуджуючи сумніви що до правдивости тої характеристики, як що брати її буквально, беззастережно, так, як вона висловлена автором. Цитуємо: „Помер той, що в політичній економії старався обґрунтувати систему господарського солідаризму“. Навіть коли взяти на увагу, що в одній з своїх ранніх праць Ш. Жід дійсно говорить про солідаризм (розуміючи під цим те, що пізніше сам же називав кооперацією), ніяк не можна погодитися з поглядом п. Е. Храпливого, що Ш. Жід „в політичній економії старався обґрунтувати систему господарського солідаризму“. Само по собі поняття господар. солідаризму неясне; потрібує дефініції та зазначення відношення його до кооперативізму — термін, що остаточно принявся в' школі проф. Жіда. Слід дефінювати згадане поняття тим більше, що воно вжилося для означення науки, яка стоїть в різкій протилежности до поглядів проф. Жіда, і котру в Польщі репрезентує проф. львівськ. техніки Каро*). Ототожнювати або змішувати їх не слід, бо це булоб великою провиною перед тінею відійшовшої від нас людини і кооператора.

Ш. Жід ніколи не був теоретиком солідаризму в концепції, яку заступає Каро чи хтось з інших його прихильників і попередників. Навпаки він був м. ін. рішучим противником втручання держави в господарське життя як в ролі підприємця, так і в формі будь якої реґляментації господарської діяльности (виробництва, торговлі і т. п.) та цим, як небо від землі, стояв далеко від солідаристів, що являються апольоґетами ріжних відтінків етатизму та державного інтервенціоналізму. Без цих есенціональних його прикмет солідаризм втрачає сенс. Ш. Жід проповідував солідарність (а не „солідаризм“!), яку ціхує добровільність співпраці на ґрунті спільних інтересів, зокрема він проповідував солідарність в и з и с к у в а н и х е к о н о м і ч н о (без огляду на їх клясову приналежність) проти визиску (символізованого зиском, якого, як кооператор, він був найб. ворогом).

Другу статтю про Ш. Жіда маємо в „Новому Часі“ (ч. 64 з дня 23. III. 32), яка вийшла з під пера Ю. Студинського (Париж) — написана під свіжими, безпосередніми враженнями на могилою духового провідника кооперації. Ю. Студинський правильними штрихами малює постать і діяльність Ш. Жіда, звертаючи увагу на біоґрафічні детайлі, які нас українців спеціяльно інтересують, а саме на симпатії Ш. Жіда до України, яка на жаль н е с т о ї т ь в н і я к і й п р о п о р ц і ї до знання і поширення його науки в нашому народі. Цьому факту, відчуваючи його інтуі- ... дав вираз сам проф. Жід в листі до Ю. Студинського (оголошеному в тійже статейці), який ми тут позволимо собі в цілости привести:

Пане!

„Дякую Вам за український переклад*), який я одержав щойно вчора. Я не знав про його існування і я є гордий, je suis flatté — знаючи що маю такий, в черзі, на останній европейській мові, на якій не мав я ніякого. Але тому, що він вже з перед 22-х років і що не мав він продовження, хоча первісний мій текст перебув за цей час цілий ряд нових видань, можна думати, що моя книжка не мала успіху серед Ваших земляків. Проте існує сильний кооперативний рух на Україні, але тому, що він тепер під контролею Москви, наші звязки з ним не легкі. Перед жовтневою революцією 1917 р. мої книжки перекладано на російську мову більше, як в якім небудь іншім краю, тому, що їх уважано за дуже поступові. Нині і, там уважають занадто буржуазійними — хоча мене тут у Франції підозрівають за большевизм.

*) Його книжку п. т. „Солідаризм“ інж. Е. Храпливий реферував в „Кооп. Республиці“ за 1930 рік.

*) Йде мова про книжку проф. Ш. Жіда „Про кооперацію“. Чернівці, 1909, передану проф. Жідові щойно 30. грудня 1931 року.

Ще раз дякую Вам за Вашу ласкаву уважливість і остаю Вам відданий

Шарль Жід.

Не судилося Покійному побачити укр. перекладів інших, хоч і дрібніших його творів, які вийшли по революції на Вел. Україні за української влади.

На манівцях. (Дещо правди, дещо паніки й дещо баламуцтва). „Новий Час" починає з днем 23. березня ц. р. (ч. 63) серію статтей п. з. „Перед Зїздами" (суспільних установ). Перша з них приносить, такби мовити, засадничі уваги і передпосилки, основну канву для дальших міркувань. Хоч в статтях Н. Ч. є чимало правильних конкретних спостережень, то ми не можемо поділити тих його засадничих поглядів на методи, управління громадськими, а в тім числі і кооперативними установами. Автор пише м. ін.:

„Якщоб у нас панували нормальні відносини, тоді ми пішлиби першим шляхом*) без ніяких застережень. А під нормальними відносинами розуміємо такий стан, коли освітні, наукові чи господарські інституції є елементами національного життя, кермованими одним центром, який знає, що вони мають робити і між них розділює конкретні функції. Тоді зі спокоєм можнаби погодитися з поглядом, що усі загальні збори мають тільки одиноке завдання (підкрес. наше. — Ред), приняти до відома звідомлення з минулого, затвердити предложений плян діяльности і вибрати заздалегідь приготований Виділ".

При такому розумінню „нормальности" громадських відносин, не дивно, що санаційна рецепта автора передовиці з „Нового Часу" зводиться кінець кінцем до протигром. „кермування" з одного „всевідючого і всезнаючого" і найкраще „розуміючого" центру життям всі хгромадян та їхніх установ. Навіщож отже скликування Заг Зборів і Зїздів?

Чогож тоді автор заразже в слідуючих за тим рядках дивується, що якийсь добродій не розуміє, навіщо „мобілізується людей на Заг. Збори"? На нашу думку, цей добродій мав рацію, коли не хотів їхати на Збори на те тільки, щоби механічно голосувати на „заздалегідь приготовану" листу. Бож усякі громадські демократичні збори мають сенс тільки тоді, коли на них ведеться річева дискусія, не виключаючи й здорової критики керуючих органів, якщо цього потрібно.

Але автор має повну рацію, о скільки вимагає, щоби до виділів, Надз. Рад, і т. д. вибиралися люде, які мають певний конкретний плян того, що треба робити в даній установі. Протестує проти того, щоби політичну партію використовувалося тільки для зібрання їбільшости на зборах, бажаючи очевидно більшого впливу своєї партії на життя громадських установ. Очевидно, це справа дуже дискусійна.

Ствердивши далі, що нема одного всім керуючого (отже „диктаторського") центру, якому фактично підлягалоб життя установ, автор пише:

„...На підставі вищесказаного ствердимо, що вже раз треба скінчити з поглядом, будьто яка-небудь українська інституція має право вимагати від національної преси, щоби вона її хвалила, або в найгіршім випадку мовчала — тому, бо та інституція находиться в національних руках".

„З двох причин не можемо погодитися на становище „оборонців з уряду". По перше: „національні руки" — це вже не одно, але ціла скаля понять. По друге: повторимо за рос. фільософом Бердяєвим: інтеліґенції бракує в даний час історії не самохвальби, а самокритики".

Кінцевий уступ видержаний в дещо може переяскравлених красках, коли ходить про стан суспільних установ:

„Гинемо!... чуємо всюди, де тільки зайдемо. Якщо це відповідає дійсности (а в більшости випадків відповідає!) то шукаймо за рятунком. Але його ми не находимо у вдержанні дотеперішнього стану, але в його засадничій зміні".

*) Ц. то „всьо хвалити" і мобілізувати на збори і зїзди для віднесення побіди. — Ред.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.

За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня Вид. С-ки „Діло", Львів, Ринок ч. 10.